

**KAZAK TÜRKÇESİNDE +II ve +sIz İSİMDEN İSİM
YAPMA EKLERİ İLE TÜRETİLMİŞ SÖZCÜKLERDEKİ
DİL BOŞLUKLARININ İNCELENMESİ**

Nilgün YÜKSEK

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Kahraman MUTLU

TEMMUZ, 2023

AFYONKARAHİSAR

T. C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ ve EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAZAK TÜRKÇESİNDE +II ve +sIz İSİMDEN İSİM
YAPMA EKLERİ ile TÜRETİLMİŞ SÖZCÜKLERDEKİ
DİL BOŞLUKLARININ İNCELENMESİ**

Hazırlayan
Nilgün YÜKSEK

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Kahraman MUTLU

AFYONKARAHİSAR

2023

ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “**Kazak Türkçesinde +lı ve +sız İsimden İsim Yapma Ekleri ile Türetilmiş Sözcüklerdeki Dil Boşluklarının incelenmesi**” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazdığımı ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu doğrularım.

...../..../2023

İmza:

Nilgün YÜKSEK

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ENSTİTÜ ONAYI

Öğrencinin	Adı- Soyadı	Nilgün YÜKSEK
	Numarası	200678101
	Anabilim Dalı	Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları
	Programı	Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları
	Program Düzeyi	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Sanatta Yeterlik
Tezin Başlığı		KAZAK TÜRKÇESİNDE +lı ve +sız İSİMDEN İSİM YAPMA EKLERİ ile TÜRETİLMİŞ SÖZCÜKLERDEKİ DİL BOŞLUKLARININ İNCELENMESİ
Tez Savunma Sınav Tarihi		14. 07. 2023
Tez Savunma Sınav Saati		10.00

Yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez, Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek ☒ oy birliği – ☐ oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Elbeyi PELİT
MÜDÜR

Bu tez, Enstitü Müdürlüğünce kontrol edilerek, elektronik imza kullanılarak onaylanmıştır.

ÖZET

KAZAK TÜRKÇESİNDE +II ve +sIz İSİMDEN İSİM YAPMA EKLERİ ile TÜRETİLMİŞ SÖZCÜKLERDEKİ DİL BOŞLUKLARININ İNCELENMESİ

Nilgün YÜKSEK

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI

Temmuz, 2023

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Kahraman MUTLU

Dil boşlukları, bir dilde bulunması gereken kavram veya sözcüğün kaynak dilin sözlüksel biriminde bulunmamasından kaynaklanan boşluklardır. Dil boşlukları iki dilin karşılaştırılması ve dil içi incelemelerde karşımıza çıkmaktadır. Kaynak dilde bir kavramı karşılayacak sözcüğün sözlükselleşmemesinden kaynaklanan boşluklara sözlüksel boşluklar denir. Sözlüksel boşlukların tamamının tespit edilmesi mümkün değildir. Bu nedenle çalışmaya bir sınırlama getirilerek Kazak Türkçesindeki +{II} ve +{sIz} isimden isim yapma ekleri ile türetilmiş sözcüklerdeki dil boşlukları incelenmiştir. İncelemeler sırasında ortaya çıkan verilerin anlamca kontrolleri Türkçe Sözlük (2005) dikkate alınarak yapılmıştır. Ortaya çıkan sözlüksel boşluklar, kültürel boşluklar ve anlamsal farklılıklardan doğan boşluklar ve yapısal olarak sözlükselleşmemiş boşluklar olarak değerlendirilmiştir. Tez çalışmasında Kazak Türkçesi (2019) ve Türkiye Türkçesi (2005) sözlükleri karşılaştırılarak sözlüksel boşlukların tespiti yapılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Türkçesi, Kazak Türkçesi, Dil boşlukları, Sözlüksel Boşluklar.

ABSTRACT

EXAMINATION OF LANGUAGE GAPS IN DERIVED WORDS WITH +II AND +sIz NOUN SUPPLEMENTS IN KAZAKH TURKISH

Nilgün YÜKSEK

AFYON KOCATEPE UNIVERSITY

INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

**DEPARTMENT OF CONTEMPORARY TURKISH LANGUAGES AND
LITERATURE**

JUNE, 2023

Advisor: Asst. Prof Dr. Hüseyin Kahraman MUTLU

Linguistic gaps are gaps caused by the absence of a concept or word in a language in the lexical unit of the source language. Linguistic gaps are encountered in the comparison of two languages and in linguistic studies. The gaps arising from the non-lexicalization of the word that will meet a concept in the source language are called lexical gaps. It is not possible to detect all lexical spaces. For this reason, by limiting the study, +(II) and +(sIz) suffixes in Kazakh Turkish and language gaps in words derived from nouns were examined. The semantic checks of the data that emerged during the examinations were made by considering the Turkish Dictionary. The resulting lexical gaps were evaluated as cultural gaps, gaps arising from semantic differences and structurally non-lexical gaps. In my thesis study, it was tried to determine the lexical gaps by comparing the Kazakh Turkish and Turkey Turkish dictionaries.

Keywords: Turkic Turkish, Kazakh Turkish, Language gaps, Lexical gaps.

ÖN SÖZ

Dilsel boşluk, bir dilde bulunması gereken durum veya kavramın kaynak dil biriminde bulunmamasına denir. Dilsel boşlukları ayıran temel özellik bir dilin kendi sistemi içerisindeki veya birden fazla dilin karşılaştırılmasıyla oluşmaktadır. Buna göre de dilsel boşluklar kendi içerisinde dil içi ve diller arası boşluklar şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Diller arası boşluklar, çeviri, aktarım ve tercüme sürecinde ortaya çıkmaktadır. Dilsel boşluk kavramının kaynak dilde var olup, aktarılan dilde bulunmaması durumunda oluşan boşluk türüdür. Dil içi boşluk ise bir durumun, olayın veya kategorinin o dilin sözvarlığında veya dilbilgisel özelliklerinde görülebilecek boşluklar olarak tanımlanır. Bu boşluklar sözlükselleşmemekten kaynaklı boşluklardır.

Bu çalışmada, dilsel boşlukların tanımları, dilsel boşluk türleri ve dilsel boşlukların telafi yöntemleri, daha sonra da +{II} ve +{sIz} ekinin tarihî dönemlerdeki durumu, +{II} / +{sIz} ekinin Kazak Türkçesi ve Türkiye Türkçesindeki işlevleri ele alınmaktadır. Sözlüksel boşluk üzerinde tespit edilen sözcükler ve kültürel boşluklar ve anlamsal farklılıklardan doğan boşluk ve yapısal olarak sözlükselleşmemiş boşluklar olarak ikiye ayrılmış ve bu doğrultuda tespit edilen boşluklar incelenerek değerlendirilmeye alınmıştır.

Tezi hazırlama sürecinde ilgisini ve desteğini hiç esirgemeyen değerli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Kahraman MUTLU'ya destekleri için sonsuz sevgi ve teşekkürlerimi sunarım.

Nilgün YÜKSEK

2023, AFYONKARAHİSAR

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI.....	iii
ENSTİTÜ ONAYI.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
ÖN SÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. DİLSEL BOŞLUK.....	6
1.1. DİLSEL BOŞLUK NEDİR?.....	6
1.2. DİLSEL BOŞLUK TESPİTİNDE KULLANILAN ÖLÇÜTLER.....	7
1.3.1. Diller Arası Boşluklar.....	12
1.3.1.1. Harf Düzeyindeki Boşluklar.....	12
1.3.1.2. Dilbilgisel Boşluklar.....	13
1.3.1.3. Kültürel Boşluklar.....	13
1.3.1.4. Sözlüksel Boşluklar.....	15
1.3.2. Dil İçi Boşluklar.....	16
1.3.2.1. Sözlüksel Boşluklar.....	16
1.3.2.2. Dilbilgisel Boşluklar.....	17
1.3.2.3. Anlık Boşluklar.....	18
1.4. DİLSEL BOŞLUKLARIN TELAFİ YÖNTEMLERİ.....	19
1.4.1. Diller Arası Boşlukların Telafi Yöntemi.....	19
1.4.1.1. Alıntı Sözcüklerle Telafi Yöntemi.....	19
1.4.1.2. Açıklayıcı Karşılıkla Telefi Yöntemi.....	20
1.4.2. Dil İçi Boşluklarda Telafi Yöntemleri.....	21
1.4.2.1. Kodlamayla Telafi Yöntemi.....	21
1.4.2.2. Çok Anlamlılıkla Telafi Yöntemi.....	21
1.4.2.3. Geri Oluşumla Telafi Yöntemi.....	22
1.4.2.4. Anlık Oluşumla Telafi Yöntemi.....	23

İKİNCİ BÖLÜM

2. +{II}/+{sIz}EKLERİ.....	25
2.1. TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE +{II} ve +{sIz} EKLERİ.....	26
2.2. KAZAK TÜRKÇESİNDE +{II} ve +{sIz} EKLERİ.....	28

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SÖZLÜKSEL BOŞLUKLAR.....	32
3.1. KAZAK TÜRKÇESİNDEKİ +II ve +sIz İSİMDEN İSİM YAPMA EKLERİ İLE TÜRETİLMİŞ SÖZCÜKLERDEKİ DİL BOŞLUKLARININ İNCELENMESİ.....	32
3.1.1. Kültürel Boşluklar.....	32
3.1.1.1. + {II} İsimden İsim Yapma Eki İle İlgili Boşluklar.....	32

3.1.1.2. + {sIz} İsimden İsim Yapma Ekiyle Oluşmuş Kültürel Boşluklar	39
3.1.2. Anlamsal Farklılıklardan Doğan Boşluk Ve Yapısal Olarak Sözlükselleşmemiş Boşluklar	40
3.1.2.1. +{II} İsimden İsim Yapma Ekiyle Oluşanlar	40
3.1.2.2. +{sIz} İsimden İsim Yapma Ekiyle Oluşanlar	53
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	59
KAYNAKÇA.....	64

ŞEKİLLER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 1. Kristel Proost'un Sözlüksel Boşluk Formülü (2007)	6
Şekil 2. Kozan'ın Kültürel Boşluk Türleri (2012)	14
Şekil 3. Bozkurt' un Anlık Oluşum Ve Sözlükleşme Aşaması (2017)	23
Şekil 4. Sütün Grafiğinde Ekin Kullanım Şekline göre Kültürel Boşlukların Dağılımı	62
Şekil 5. Kültürel Boşlukların Pasta Grafiğinde Dağılımı.....	62
Şekil 6: Anlamsal Farklılıklardan Doğan Boşluk Ve Yapısal Olarak Sözlükselleşmemiş Boşluklar.....	63

KISALTMALAR DİZİNİ

Çağ. : Çağatay Türkçesi

DS: Derleme Sözlüğü

EAT: Eski Anadolu Türkçesi

ET: Eski Türkçe

ETDES: Eren Türk Dili Etimolojik Sözlüğü

GTS: Güncel Türkçe Sözlük

Kıp: Kıpçak Türkçesi

KTS: Kazak Türkçesi Sözlüğü

TDK: Türk Dil Kurumu

TS: Türkçe Sözlük

vb.: ve benzeri

GİRİŞ

Dil, insanların geçmişten bu güne, bu günden geleceğe taşıdıkları bir tür haberleşme aracıdır. İnsanların varoluşu ile ortaya çıkmış insanların yaşamları ve yaşantıları ile şekillenmiş önemli bir iletişim aracıdır. Bir dilin canlılığını koruması için o dilin yeni sözcükler ürettiği olması ile mümkün olmaktadır. Dil ne kadar çok sözcük türetirse o kadar çok aktif kalır ve yitip gitmez.

Dil, insana ait olduğu gerçek dünyadan ayrı ve onun kanunlarına bağlı olmayan yapay bir dünya kurma ve tabiata tarihi katma imkânı veren, toplumsal uzlaşıya dayalı bir saymacalar sistemi ve ses-anlam ilişkisi bütünüyle nedensiz olan, seslerden örülü ortak öğretilmeler toplamıdır (Karaağaç, 2019: 83). Dil, düşünce, duygu ve isteklerin, bir toplumda ses ve anlam yönünden ortak öğeler ve kurallardan yararlanılarak başkalarına aktarılmasını sağlayan, çok yönlü, çok gelişmiş bir dizgedir (Aksan, 1995: 162).

Descartes'in felsefi açıdan düşünce ve dil insanda, maddî ve biyolojik evrimin bir ürünü değildir; insanın bir akıllı ruh ile yaratılış olmasının tezahürleridir. İdealar akıllı ruhta fitratî/ tabiatî icabı bulunduğu gibi, dil de insanda fitrî bir melekedir. Descartes'tan üç asır sonra Noam Chomsky, onun düşüncelerinden esinlenerek meşhur "keartezyen dilbilim" teorisini geliştirir. Tıpkı Descartes gibi Chomsky de dilin yalnızca insana has bir meleke olduğunu ve insanda düşük zekâ dereceleriyle marazî hallerde bile, problem çözme kapasitesi ve başka uyum davranışları sergilemekte kısıtlı bir insanı geçen bir maymunun asla erişemeyeceği seviyede dil becerisi bulunduğunu savunur (Altınörs, 2012: 68-69).

Chomsky, bir insan dilinin (gramerinin), diğer türlerin iletişim yetilerinden farklı olarak, anlamları üreten "derin zihinsel yapılar" ile karmaşık ilişkiler içinde olduğunu iddia etmesine rağmen "evrensel dilbilgisi" kuramı ile bu iddiasının altını dolduramamıştır. Dil yetimiz biyolojik alt-yapısı hakkındaki olgusal bilgilerimiz oldukça sınırlıdır (Yıldız, 2014: 122).

Dil ve düşünme işlevi arasındaki ilişki sorunu üzerinde en eski düşünürlerden günümüzdeki bilginlere kadar pek çok kişinin zihin yorduğunu görürüz. Antik Yunan dönemi bilginlerinden Platon konuşma ve düşünceyi birbirinden ayırmazken, ilerleyen

yüzyıllarda bazı dilbilimciler dil ve düşüncenin iki ayrı işlev, nitelikleri ayrı iki ruhsal eylem olduğunu savunmuşlardır (Aksan, 1995: 72).

Dilin kökeni ve gelişimi üzerine birçok araştırma ve inceleme yapılmıştır. Dillerin kaynağı, kökenine ve mensup oldukları aileleri farklılık göstermektedir. Bunlardan biri Türk dilinin de içerisinde bulunan Altay dil teorisidir. Altay dil teorisi; Türk, Moğol, Tunguz, Kore ve Japon dillerinin ortak bir kökten çıktığını ve bunların akraba olduğunu kabul eden teorinin adıdır. 20. yüzyılın ortalarında ve ikinci yarısında Korece ve Japonca da bunlara katılmıştır. Teoriye göre bu diller ortak bir ata dilden inmektedir (Ercilasun, 2018: 17) .

Ural-Altay dillerine ilk dikkat çeken İsveçli subay Von Strahlenberg olmuştur. Strahlenberg Köktürk harfli Yenisey yazıtlarının bulunuşunda ve bilim dünyasına tanıtılışında da ilk önemli isimdir. Strahlenberg Tatar adını verdiği bu 32 dil ve lehçeyi altı gruba ayırmıştır (Ercilasun, 2018: 17). Tasnif aşağıdaki gibidir:

1. Fin –Uygur (Ugor) : Macar, Fin, Vogul, Çeremis, Permyak, Votyak, Ostyak.
2. Türk - Tatar: Tatar, Yakut, Çuvaş.
3. Samoyed
4. Moğol- Mançu: Kalmuk, Mançur, Tangut.
5. Tunguz: Tungus, Kamasin, Arin, Koryak, Kuril
6. Karadeniz ile Hazar Denizi arasındaki halklar (Caferoğlu, 1958: 10).

Türk dili, yalnızca Türkiye’de konuşulan dil demek değildir. Bu dil şarkta Ohotsk denizi kıyılarından, Lehistan’daki Visla Nehrine, Akdeniz’e Tuna havzalarına, güneyde Hindukuş Dağlarına, Basra Körfezinden kuzeyde Buz Denizi kıyılarına kadar uzanan geniş bir sahaya yayılmış dildir (Şimşek, 2022: 2).

Türk boyları ve lehçeleri arasındaki karışma ve geçişmeler dolayısıyla, lehçeleri bütünüyle birbirinden ayırmak da oldukça zordur.

Türk lehçelerinin tam ve bilimsel bir tasnifinin yapılabilmesi için;

1. Her lehçenin dil bilgisi bakımından ayrıntılı olarak incelenmesi,
2. Lehçelerin bütün yönleriyle karşılaştırılması, birleşen ve ayrılan yönlerinin ortaya konması,
3. Lehçelerde görülen dil özelliklerinin, o lehçeyi konuşan boya ait olup olmadığını, tarihî ve etnolojik araştırmalarda tespit edilmesi,

4. Her lehçenin en eski ve en yeni dil malzemesinin karşılaştırılması ve böylece, o lehçenin tarihî gelişimi ile eğilimin tespit edilmesi gerekir (Buran & Alkaya, 2013: 45).

Türk dili, Türk kelimesinin kavram alanı içerisinde yer alan bütün boy, soy, oymak ve aşiretlerin konuştukları dilin ortak adıdır (Buran & Alkaya, 2013: 28). Bu lehçeler ise; Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi, Türkmen Türkçesi, Gagavuz Türkçesi, Kırım-Tatar Türkçesi, Tatar Türkçesi, Başkurt Türkçesi, Nogay Türkçesi, Kazak Türkçesi, Kırgız Türkçesi, Özbek Türkçesi, Karakalpak Türkçesi, Uygur Türkçesi, Yakut (Saha) Türkçesi, Çuvaş Türkçesi, Tuva Türkçesi, Kumuk Türkçesi, Karaçay-Malkar Türkçesidir.

Kodlar bütünü olarak nitelendirebileceğimiz dilin söz varlığı tüm dillerde aynı niteliklere ve özelliklere sahip değildir. Aynı dil ailesine mensup dillerde dahi çeşitli farklılıklar görmek mümkündür. Hatta bu yakın lehçeler arasında da kolaylıkla gözlemlenebilmektedir. Dışarıdan bakıldığında her ne kadar kültürel açıdan birbirine çok yakın olan lehçelerin sözvarlıkları benzer görülse de, derinlemesine incelendiğinde kültürel farklılıklardan kaynaklanan bir takım anlamsal değişiklikler göze çarpmaktadır (Kulamshaeva, 2016: 80).

Dilsel boşluk, bir dilde bulunması gereken durum veya kavramın kaynak dil biriminde bulunmaması durumuna denir. Dilsel boşluklar dil içi boşluklar ve diller arası boşluklar olarak ikiye ayrılmaktadır.

Diller arası boşluklar; çeviri, aktarma ve tercüme ile ilgilidir. Çoğunlukla kaynak dilden alıcı dile çeviri yaparken karşımıza çıkmaktadır. Kaynak dilde karşımıza çıkan bir sözcüğün alıcı dilde olmamasına denir. Diller arası boşluklar harf düzeyinde boşluklar, sözlüksel boşluklar, kültürel boşluklar ve dilbilgisel boşluklar olarak değerlendirilebilir.

Dil içi boşluklar; bir durumun, olayın, kategorinin o dilin sözvarlığında veya dilbilgisel özelliklerinde görülebilecek boşluklar olarak tanımlanabilir. Dil içi boşluklar sözlüksel boşluk, dilbilgisel boşluk ve anlak boşluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Dil içi boşluklar alıntı sözcikle, kodlamayla, açıklamayla, çok anlamlılıkla, anlak oluşumla, geri oluşumla telafi edilmektedir.

Kazak Türkçesinde +{II} ve +{sIz} isimden isim yapma ekleri ile türetilmiş sözcüklerdeki dil boşlukları başlıklı bu tezde Kazak Türkçesindeki +{II} ve +{sIz}

isimden isim yapma ekleri ile türetilmiş dil boşlukları Türkiye Türkçesi ile mukayese edilerek tespit edilmiştir.

Çalışmanın amacı, Türkiye Türkçesi ve Kazak Türkçesinde dilsel boşluk üzerine yapılan çalışmaların sınırlı sayılarda olduğu için dilsel boşluk kavramının incelenmesi ve araştırılması gerekmektedir. Bu durumun yanı sıra dilsel boşluklara neden olan dilbilgisel durumun varlığı, Kazak Türkçesi sözlüklerinden hareketle isimden isim yapım eki olan $\{II\}/\{sIz\}$ ekleri ile türetilmiş sözcüklerdeki dil boşlukları tespit edilecektir. Dil boşluklarının nasıl oluştuğu, sınıflandırılması konusunda yabancı ve Türkçe kaynaklar incelenecek ve Kazak Türkçesi Sözlüğü (2019) dikkate alınarak sözlüksel boşluklar tespit edilerek çalışmada incelenecektir. Çalışmada Türkiye’de yapılan dilsel boşluk konusu üzerine yapılmış araştırmalar ve tasniflerin kullanılması ve Kazak Türkçesindeki dilsel boşluk kavramları üzerinde durulacaktır. Bu çalışma aynı zamanda Kazak Türkçesinde dilsel boşluk kavramının incelenmesi açısından da örnek olabilir. Bir dildeki boşlukların tamamını tespit etmek oldukça zor ve zaman alıcıdır. Bu sebeple, çalışmada sınırlayıcı olarak $\{II\}$ ve $\{sIz\}$ ile türetilen boşluklar üzerinde durulacaktır. Boşlukların tespiti Kazak Türkçesi sözlüğü (2019) ve Türkiye Türkçesi Sözlüğü (2005) dikkate alınarak yapılacağı için halk dilinde var olan dilsel boşlukların tamamı ve telafisinin yapılması mümkün değildir.

Çalışmada, Türkiye Türkçesi Sözlüğü (2005) ve Kazak Türkçesi Sözlüğü (2019) taranarak $\{II\}$ ve $\{sIz\}$ isimden isim yapma ekleri ile türetilmiş sözcüklerde tespit edilen dil boşlukları incelenecektir.

Çalışmanın birinci bölümünde dilsel boşluk kavramının tanımı ve tespit ölçütleri, dilsel boşluk türler ve telafî yöntemleri Türkiye Türkçesindeki çalışmalardan hareketle yapılmıştır.

İkinci bölümünde isimden isim yapım eki olan $\{Iı\}$ ve $\{sız\}$ eklerinin tarihi dönemlerdeki, Türkiye Türkçesindeki ve Kazak Türkçesindeki işlevleri örnekleriyle incelenmiştir.

Üçüncü bölümde sözlüksel boşluk bağlamında $\{II\}$ ve $\{sIz\}$ eki ile türetilmiş sözcükler ele alınmıştır. Tespit edilen boşluklar açıklanarak Türkçe Sözlükte var olan benzer sözcükler verilmiştir.

Değerlendirme ve sonuç bölümünde çalışmada elde edilen dilsel boşluk verileri toplamı verilmiştir. Sözlüksel boşluklar belirlenirken kullanılan yöntemlerden hareketle sözlüksel boşluk olarak görülmeyen sözcüklerden örnekler verilmiştir. Elde edilen

sözlüksel boşluk verileri sütun grafikleri ile oluşan boşlukların ekin kullanım şekillerine göre dağılımı verilmiştir. Pasta grafikleri ile boşluk olarak değerlendirilmiş olan kavramların hayatın hangi alanlarında kullanıldığı verilmiştir. Son olarak kaynakça verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. DİLSEL BOŞLUK

1.1. DİLSEL BOŞLUK NEDİR?

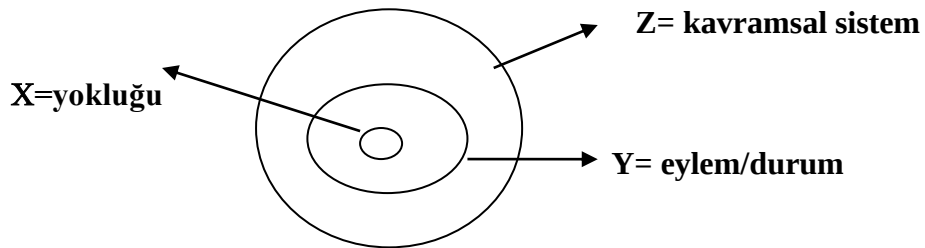
Dilsel boşluk, bir dilde bulunması gereken kavram veya sözcüğün kaynak dilin sözlüksel biriminde bulunmasına denir. Bu boşluklar diller arası boşluklar ve dil içi boşluklar olarak ikiye ayrılmaktadır.

Lyons, sözlüksel boşlukları “bir kültürde tatmin edici bir şekilde işleyen herhangi bir dili, sözcük dağılımı iki anlamlılık ve karşılığın tamamlayıcı ilkeleri açısından yapılandırılmadan tasavvur etmek zordur.” şeklinde tanımlar. Yine Lyons, “bir dilin işlediği kültürde var olmayan bir nesneyi ifade eden bir sözcüğün yokluğuyla ilgilenmiyoruz; çelişkili dizimsel değiştiricilerin anlamını özetleyecek sözlük biriminin yokluğu. Örneğin “evli bekâr” veya “kare daire” anlamına gelen bir sözcük biriminin olmamasıdır. Sözlüksel bir boşluktan kastedilen, burada yapısalcılarının genellikle mecazi olarak modeldeki bir boşluk olarak tanımladıkları şeydir; yani bir sözcük alanının yapısında belirli bir yerde bir sözcük biriminin yokluğu.” şeklinde tanımlamıştır (1997: 301-302).

Proost çalışmasında görüşlerine yer verdiği araştırmacıların düşüncelerinden de hareketle sözlüksel boşlukların, sözlüksel alanların yapısıyla ilgili olduğu sonucuna varır. Bahsedilen sözlüksel yapı ise sözlüksel alanlardaki sözlükselleşmiş ve sözlükselleşmemiş her birim için boşluktan bahsetmek mümkün değildir. Biçiminde ifade eder (İlbaş, 2019: 25).

Proost, sözlüksel boşlukları “bir sözcüksel alanın yapısında özel bir sözcük ögesinin x yokluğundan kaynaklanan boş bir alan. z kavramsal sisteminin bir parçası olan ve pratik olarak akla gelebilecek bir olaya, eyleme veya duruma karşılık gelen y kavramı” biçiminde tanımlamıştır (Proost, 2007: 115).

Şekil 1. Kristel Proost’un Sözlüksel Boşluk Formülü (2007)

Dildeki boşluğun ortaya çıkışı kavramlarla yakından ilişkilidir. Dilsel boşlukların sebebi bir kavramın yokluğu ya da kimi özellikleri olabilir. Dil içi boşluklar bir dilde bulunması beklenen dilsel ögenin bulunmamasından doğan boşluktur. Örneğin; bir dilde o dili konuşanların zihninde kavram olarak var olan bir nesneyi karşılayan sözlüksel bir ögenin bulunmaması bir dilsel boşluktur (İlbaş, 2019: 20). Bu durumun oluşması dil içi boşlukların oluşumunu tanımlar.

Dil içi boşluklar dil konuşurunun hemen fark edebileceği türden boşluklar değildir. Dilin doğası ve canlılığı göz önünde bulundurduğumuz zaman türetilmeye açık olduğu ve aslında dil konuşurunun bu boşlukları zihinsel algılama ya da anlık oluşumla doldurması da söz konusudur (Şimşek, 2022: 7). Bu bakımdan oluşan boşlukların sözlükselleşmemesi dilsel boşlukların oluşmasında etkili olmaktadır.

Diller arası boşluklar çeviri, aktarma, taşıma, yorumlama ve tercüme etme sırasında ortaya çıkan boşluklar olarak tanımlanabilir. Aktarılan bir kavramın kaynak yani hedef dilde bulunmamasından doğan boşluklar olarak tanımlanabilir. Bu boşlukları alıntı sözcüklerle ve açıklayıcı karşılıkla telafisi yapılabilir. İki yöntem yeterli gelmez ise iki dilli sözlüklerde tarama yapılabilir.

Dil içi boşluk, bir durumun, olayın, kategorinin o dilin sözvarlığında veya dilbilgisel özelliklerinde görülebilecek boşluklardır. Bu tür boşluklar genellikle kullanım sıklığı daha düşük olan bir alana ait durumları içerir. Dilin canlılığı ve türetme gücüne bağlı olarak dil içi boşlukların telafisi mümkündür (Şimşek, 2022: 8).

İki boşluk türü de kendi içerisinde alt başlıklara ayrılmaktadır. Diller arası boşluklar harf düzeyindeki boşluklardır. Bu boşluklar kaynak dilde var olan bir sesin aktarılan dilde olmamasından kaynaklanan boşluklardır. Bir diğeri dilbilgisel boşluklardır. Şimşek çalışmasında kültürel boşlukları da bu kategoride incelemiştir. Dil içi boşluklar sözlüksel boşluklar, dilbilgisel boşluklar ve anlık boşluklar olarak üçe ayrılmaktadır.

Bir toplumun kültürü, coğrafi yapısı, inançları, siyasi tercihleri örf ve adetleri o toplumun dilinin şekillenmesinde, sözcük türetmesinde etkili olmaktadır. Bu şekilde oluşan boşlukların telafisi mümkündür.

1.2. DİLSEL BOŞLUK TESPİTİNDE KULLANILAN ÖLÇÜTLER

Bir dilin içerisindeki boşlukların hepsini tamamen tespit etmek mümkün değildir. Tespit edilebilmesi için o dilin söz varlığın eksiksiz bir şekilde bilinmesi

gerekmektedir. Bu durumun yanında dilin canlı bir varlık olduğunu, ağızların çeşitliliği kullanım sıklığını yitiren kelimelerin var olduğunu, yeni giren kelimeleri de katarsak dilsel boşlukların tamamının tespit edilmesinde zorluklar yaşanabilmektedir.

Dilin kendi içerisinde ya da başka bir dille karşılaştırılması durumunda ortaya çıkan boşlukların tamamı dilsel bir boşluk olarak kabul edilmemektedir. Her dilin kendi sesbirimleri, biçimbirimleri, söz dizimleri gibi farklılıkları vardır. Bu durumlarda ön ekler arasında oluşabilecek farklılıkların kimileri için boşluk sayılırken kimileri için sayılmaz. Bu hususta önemli olan hangi dillerin karşılaştırılacağıdır. Fakat birbirine çok yakın olan diller ve lehçeler arasında da olası bir boşluktan söz edilebilir (Şimşek, 2022: 9). Bir dilde bulunan her eksik unsur için sözlüksel boşluk denilmesi doğru olmaz. Sözlüksel boşlukların değerlendirilmesi sürecinde kullanılan belli başlı kurallar ve ölçütler vardır.

Akşehirli, sözlüksel boşlukları üzerine yaptığı çalışmasında dilbilgisel oluşum nedenlerine göre dizgesel ve geçici boşluklar olarak ikiye ayırmıştır. Dizgesel boşlukları bir dilin biçimbilimsel sözcük oluşum türlerinin izin vermediği ve bu nedenle tek bir sözlükbirimle dile getirilemeyen kavram ya da olgulardan kaynaklandığını vurgular. Geçici boşlukları ise biçimbilimsel olarak olanaklı olduğu halde henüz türetilmemiş sözcüklerin oluşturduğu boşluklar olarak tanımlamıştır (Akşehirli, 2013: 50-51).

Dil içi sözlüksel boşlukların belirlenmesindeki temel ölçüt ise sözlüksel değiştirgenlerdir. $\{-II\}$ / $\{-sIZ\}$ karşıtlığı bağlamında düşünüldüğünde, $-II$ biçimbirimi ile türetilmiş sözcüklerle bunların karşıtları arasındaki anlamsal ilişki düzlemi, bir başka deyişle bunların karşıt olma nedenleri, söz konusu biçimbirimlerle oluşan karşıt anlamlı sözcüklerin sözlükselleşme değiştirgenlerini de göstermektedir. Buradan hareketle, sözlükte var olan bir değiştirgene ait niteliği belirttiği halde, aynı düzlemde karşıtı bulunmayan sözcükler için sözlüksel boşluk değerlendirmesi yapılabilir (Akşehirli, 2013: 57). Akşehirli'nin olası boşlukları tespit ölçütleri şu biçimdedir:

1. Somut bir nesneye ya da niteliğe sahip olmak
2. Soyut bir nesneye ya da niteliğe sahip olmak
3. İçinde/kapsamında somut bir varlık olan
4. Bir eylemden etkilenmiş olmak
5. Duygu durumu ya da duygusal bir nitelik
6. Bedensel ya da ruhsal bir rahatsızlık

7. Bir eylemi gerçekleştirme ya da oluş biçimi
8. Bir eylemi gerçekleştirmiş/ tamamlamış olmak
9. Deyimleşmiş ya da adlaşmış sıfatlar

Akşehirli, çalışmasında Türkçedeki sözlük yapısı içindeki $+{II}/+ \{sIz\}$ biçimbirimleri ile türetilmiş sözcüklerdeki karşıtlık ilişkisi ve bu ilişki içerisinde oluşan sözlüksel boşlukları incelemiştir. Sözlükselleşmiş bir karşıtın bulunmamasını bilişsel açıdan belirgin olmama, anlamsal açıdan belirtisizlik olmak üzere iki temel nedene dayandırmıştır. Biri dil dışı dünyanın algılanışı diğeri de sözlükselleştirilmesi olmak üzere iki görünümü ifade eden bu kavramlar, olası sözlüksel boşlukları ortaya koymak için kullanılabilecek ölçütler olduğunu söylemektedir. Akşehirli, sözlüksel boşlukların yeni bir sözcük oluşumunun tetikleyicisi olarak değerlendirmektedir (Akşehirli, 2013: 56).

Bir dilde bulunmayan her birim için sözlüksel boşluktan bahsetmek doğru değildir. Bunun için bir sisteme, boşluğa işaret eden ölçütlere ihtiyaç vardır. Boşluğa karar vermeye yardım edecek ölçütlerin aynı zamanda sözlüksel ve kavramsal boşlukları birbirinden ayıran ölçütlerin olduğu da söylenebilir (İlbaş, 2019: 26).

Kolman, çalışmasında Lehrer'in Morgan'ın boşluk üzerindeki kısaltmalarını tek bir kelime ile değiştirilmez ve fiillerin görünüşe göre referans indeksleri içeremez düşüncesinden hareketle kısıtlamalarını imkânsız sözcük öğeleri üzerinde yoğunlaştırdığını ve değerlendirdiğini ifade etmektedir (Kolman, 2011: 22). Lehrer'in sözlüksel boşluk sayılabilecek durumlar ile ilgili şartları aşağıdaki biçimde sıralamıştır.

- i. İmkânsız kavramlar için boşluk yoktur.
- ii. Var olmayan nesneler, durumlar vb. için boşluklar yoktur.
- iii. Sözcük boşluğu olabilmesi için parametreler matrisinin her satırında ve ya sütununda en az bir üye bulunmalıdır. 'yeşil şişe' için bir kelime olsa da böyle bir kelimenin olmaması boşluk değildir. Çünkü renk herhangi bir kap için bir parametre değildir.
- iv. Bir bileşenin varsayımda kullanılabilmesi için, bir alandaki en az bir kelimede görünmelidir.
- v. Varsayım boşlukları ile ilgili bileşenler, sözlüksel bir alandaki temel sözcüklerle sınırlıdır. Çevresel sözcüklerde bulunan bileşenler, boşlukları varsaymakla ilgili değildir (Kolman, 2011: 22-23)

Lehrer'in boşluk olabilecek şartlarına Lyons farklı bir açıdan bakmaktadır. Var olması mümkün olmayan kavramlardan hareketle örnekler vermiştir. Bunları karşılamayan sözlüksel öğelerin bulunmamasının boşluk olarak değerlendirilmemesi gerektiğini bu kavramların bulundukları kültüre yabancı oldukları için konuşma topluluğunun zihninde var olmayan kavramlardan farklı olabilir. Lyons'un "evli bekâr" ya da "kara daire" kavramlarında olduğu gibi kendi deyimiyle saçma gelebilir. Bu kavramların mümkün olmadığı için bu kavramların yokluğunda sözlüksel boşluk sayılmadığını ifade etmektedir (İlbaş, 2019: 28). Lyons bir sözcüğün farklı bir anlamda kullanılabildiği sözlüksel boşlukların var olduğunu buna örnek olarak Fransızca, İngilizce ve diğer dillerde olduğu gibi, uzamsal genişleme veya konunun tanımında kullanılan birçok antipodal karşıt çiftin olduğunu belirtmektedir (Lyons, 1977: 305).

İlbaş, dilsel boşluklara karar vermek için kullanılacak ölçütlerin yanında boşluklara sebep olan durumların bilinmesinin de boşluk tespitinde önemli bir yere sahip olduğunu belirtir. Sebebi bilinen boşluğun tespit edilmesinin daha kolay olacağını ancak bütün boşluk türlerine genellemenin doğru olmadığını da belirtmektedir (İlbaş, 2021: 26).

Proost (2007) dilsel boşlukları belirleme kullanmış olduğu ölçütleri aşağıdaki biçimdedir:

- i. Anlam kavramsal düzeyde oluşan boşluklar
- ii. Anlamın sözlüksel düzeyinde oluşan boşluklar biçimindedir (Proost, 2007: 115).

İlbaş, boşluk tespiti için Fischer'in üst anlamlılık, eş anlamlılık ve karşıt anlamlılık bağlamında sözlüksel düzeydeki boşlukları Türkiye Türkçesinden hareketle tespit etmiştir. Şimşek ise Lehrer'in tespit yöntemlerinden hareketle Kazak Türkçesindeki +{Iık} eki ile türetilmiş sözcükler ele alarak Türkiye Türkçesinden hareketle sözlüksel boşlukları tespit etmiştir (İlbaş, 2021: 33).

Bir dildeki var olan bütün boşlukların tespit edilmesi oldukça güç ve zaman alıcıdır. Bu sebepten ötürü bir sınırlama getirerek +{II} ve +{sIz} isimden isim yapma ekiyle türetilmiş sözcükler ele alınacaktır. Tespit ölçütlerimiz Lehrer'in tespit yöntemlerinden hareketle yapılacaktır. Lehrer'in tespit yöntemleri şu şekildedir:

- i. Sözlüksel boşluk kavramı, bir matris oluşturmak için, bir dilin semantik alanında sözlüksel öğeler bir araya getirilmelidir.
- ii. Bir kelime ile temsil edilebilecek fakat olmayan kombinasyonları arayarak boşlukların varlığını tespit edebiliriz.
- iii. Sözlüksel bir boşluk olarak kabul edilecek şeyler üzerinde kısıtlamalar oluşturmak gerekmektedir.
- iv. Elde edilen bulgular matrise yerleştirilir.
- v. Minimum gereksinim, herhangi bir satır veya sütunda en az bir sözlüksel ögenin bulunması gerekmektedir.
- vi. Parametrelerden bazı şekil, malzeme ve işlev olacaktır ve bu tür bir analiz her türlü sözlüksel boşluğu ortaya çıkarmaktadır.
- vii. Genel olarak matris ne kadar düzenli ve kullanışlı olursa, sözlüksel boşluk o kadar belirgin olmaktadır (Lehrer, 1970: 257-26).

Ölçütler belirlenirken uygun görülmeyen sözcükler.

1. Anlamsal olarak birbirini karşılayan sözcükler aşağıdaki gibidir:

İmansız “imansız”, jarmalı “ikiye ayrılan”, jartımsız “yetersiz”, jalgansız “yalansız”, jumussız “işsiz”, İyesiz “sahipsiz”, jaltaqsız “korkmadan, çekinmeden”, agaştı “ağaçlı”, basıbaylı “ birisine bağlı”, adımdı “uzun adımlı”, ajaldı “ölümlü, fani” azaptı “ azaplı, eziyetli”, azotsız “ azotsuz”, aybattı “heybetli, azametli”, astarlı “astarlı”, asuvlı “asılı”, asfalttı “ asfaltlı”, atsız “adsız”, avruvlu “ ağırlı, hastalıklı”, boylı “boyulu”, buvlu “buğulu”, gazdı “gazlı”, gazsız “gazsız”, davasız “devasız”.

2. Kavramsal olarak sözcüğün kuruluşu olarak benzer sözcükler (Şimşek, 2022: 12):

Dagaruvlu “miğferli, tolgalı”, emizuvlu “henüz memeden kesilmemiş”, ertteveli “eyerli” ârqiyli “her türlü” birqiyli “özgün orijinal” abıyırli, “Ar, namus, unvan, derece, itibar, vücudun mahrem yeri”, abıyırsız “tanınmış şöhretli itibarlı”, bölşekti “kesirli sayı”, bulşıqtı “adaleli kaslı”, bügüvli “bükülü”, davıldı “fırtınalı”, eskerüvsiz “anımsanmayarak”, jayravlı “darmadağınık”, irkücsiz “engelsiz” ijdagattı “istekli”, ıydağatlı “gayretli” şirkevlı “yüzü kara”, tağattı “takatli sabırlı”.

1.2. DİLSEL BOŞLUK TÜRLERİ

1.2.1. Diller Arası Boşluklar

Diller arası boşluklar çeviri, aktarma, taşıma, yorumlama ve tercüme etme sırasında ortaya çıkan boşluklardır. Aktarılan bir kavramın kaynak yani hedef dilde bulunmamasından doğan boşluk türüne denir. Bu boşluk türü o dili konuşanların zihninde var olmayan bir kavram olabilir ya da kavram sözlükselleşmemiştir olabilir. Diller arası boşluklar iki dilli sözlükler taranarak da telafi edilebilir. Diller arası boşluklar; harf düzeyindeki boşluklar, dilbilgisel boşluklar, kültürel boşluklar ve sözlüksel boşluklar olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.2.1.1. Harf Düzeyindeki Boşluklar

Her dilin kendine has kendi kültürüne özgü alfabe sisteminin olması olağan bir durumdur. Bu doğrultuda diller arası aktarma yapılırken ortaya harf boşlukları çıkmaktadır. Bu durum da Kazak Türkçesi alfabesinde bulunan “Ә, Қ, Һ, Х, ІІ, ІІІ, Ъ, Ь” harflerinin Türkiye Türkçesi alfabesinde bulunmamasından kaynaklı harf düzeyinde boşluklar oluşmuştur. Kazak alfabesinde “Ә (ä)” ünlüsü vardır. Bu ses Türkiye Türkçesinden daha açık ve geniştir; a-e arasında bir harftir ve boşluk yaratmaktadır. Kazak Türkçesinde “Ъ” harfi kesme işareti olarak kullanılmaktadır. “Ъ” ve “Қ” harflerinde Türkiye Türkçesi alfabesinde yer almadığı için boşluk oluşturur (Mutlu, 2021: 404). “ІІ (ts)” ve “ІІІ (sç)” harfleri Kazak Türkçesine Rusça kelimelerden giren bir çift sesli harftir. Türkiye Türkçesi alfabesinde yer almadığı için de boşluk oluşturmaktadır. “Ғ (ñ)” nazal n sesi Türkiye Türkçesi ağızlarında görülen bir sestir. “Х (h)” sesi Arapça ve Farsçadan geçen alıntı kelimelerde görülmektedir.

Her dilin kendi işaret ve ses sistemi olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda alfabe farkı her dil için farklı bir ses sistemi oluşturur. Bu durum dillerin karşılaştırılması sırasında ortaya çıkan diller arası boşluklarında sebebidir. Bir dile başka dillerden geçmiş alıntı sözcüklerde oluşur çünkü diller arası çeviri yapılırken ses çevirisi yapılmaz. Kaynak dilde var olan bir sesin işaretleyicisi olan harfin hedef dilde bulunması zorunlu bir durum değildir. Herhangi bir sebepten bir dilden başka bir dile geçmiş olan sözcüklerde alfabe farkından dolayı ses boşlukları oluşabilir (İlbaş, 2019: 50). Bir dil sesbilgisi boyutunda kopyalamalar yapabilir. Kopyalanan sözcükbirimlerle beraber bu birimlerin anlam ayırt edici sesbirimleri de kopyalanır. Alt sesbirim (alafon) durumundaki bir ses, sesbirim (fonem) halini alabilir. Sesbilgisi boyutunda önemli olan nokta, sesbirimsel boşluktur. Bu boşluklar ise, verici dilde mevcut olan bir sesin alıcı

dilde mevcut olmayışıyla ortaya çıkar. Verici dilden yapılan sözlüksel bir kopyalamada, alıcı dilde mevcut olmayan bir sesin bulunması, bu sesin alıcı dilin ses dizgesine yerleşimine sebep olabilir (Sarı, 2013: 9).

Türkiye Türkçesi alfabesini oluşturan Latin alfabesi ve Kazak Türkçesi için uyarlanan Kiril değerlendirildiğinde “ä, q, ts, sç, ayrılma işareti, inceltme işareti” harfleri de bu boşluğa örnek verilebilir. Kazak Türkçesinde “Ғ ғ” harfleriyle gösterilen ses transkripsiyon alfabesinde “Ñ ñ” ile karşılanmaktadır. Türkçenin tarihi ve çağdaş lehçelerinde bulunan bu ses Türkiye Türkçesinde yalnızca ağızlarda yaşamaktadır (Şimşek, 2022: 14).

1.2.1.2. Dilbilgisel Boşluklar

Her dilin birbirinden farklı yapısal özellikler gösterir. Bu yapısal özellikler doğrultusunda dillerin birbirinden ayrılmasına neden olan sahip oldukları dilbilimsel ulamlarda farklılıklar olabilir. Dillerin farklı dil ailelerinden doğması dilbilgisel boşluğu oluşturabilir.

Zaman ve kişi ulamları gibi işaretleyicileri farklı olsa da bütün dillerde bulunan ulamların yanında kimi dillerde bulunduğu halde kimilerinde bulunmayan ulamlar vardır. Türkçe ve İngilizcedeki zaman farklılığı dilbilgisel boşluğa örnektir. Simple past tens (geçmiş zaman), present perfect tense (yakın bir zamanda bitmiş zaman) gibi zamanlarda İngilizceden Türkçeye çevirilerde Türkçede karşılık bulunamayabilir. Bu da dilbilgisel boşluk yaratabilmektedir (İlbaş, 2019: 54).

Türkçede cinsiyet kavramı ile ilişkili Arapça (müzekker, müennes), Rusça (мужскойрод, женскийрод,среднийрод) ve İngilizce üçüncü teklik şahıs ekleri (he, she) gibi cinsiyet işaretleyicileri bulunmadığı için dilbilgisel boşluklar oluşturmaktadır.

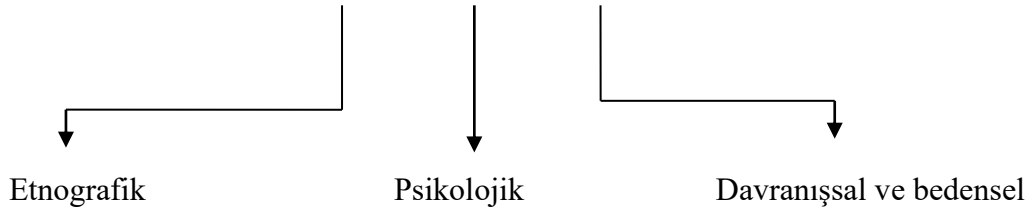
1.2.1.3. Kültürel Boşluklar

Bir toplumun iç içe bulunduğu gelişmeler, değişimler, alışkanlıklar, davranışlar, gelenekler vb. unsurlar toplumun kültürünü meydana getirmektedir. Toplum bireyleri toplumsal düşünme etkinliğini bu kültür ile yoğurarak sahip oldukları dilde ortaya koyarlar ve böylece kültür, birbirini tamamlayan toplum ile dil arasında bir köprü oluşturur. Her toplum tanıdığı, bildiği kavramları adlandırmakta, kendisine yabancı olan kavramlara ise dilinde yer vermemektedir (Dağabakan, 2006: 211).

Bir toplumun dilli içinde bulunduğu konuşurun kültürü, alfabesi, sözcük türetme şekli, inanç sistemi, coğrafi yapısı, siyasi durumu, tarihi gelişimi, ekonomik yapısı ve giderilmesi gereken ihtiyaçlar doğrultusunda şekillenir ve yeni sözcükler türetirler.

Kültürel boşluk kaynak dilde var olan konseptin erek dilde olmaması ya da dilsel düzeyde kendisini göstermemesidir. Bu tanımdan boşlukların özelliğinin ana dilde ya da kültürde ‘görünmeme’si olduğu görülebilir. Boşlukların belirlenmesi iki dilin ya da iki kültürün karşılaştırılması durumunda yapılabilmektedir (Kozan, 2012: 120).

Şekil 2. Kozan'ın Kültürel Boşluk Türleri (2012)

Kozan kültürel boşlukları kendi aralarında gruplara ayırmıştır. Kültürel boşluklar, kaynak kültür ve erek kültürde var olan aynı nesne/olgunun ‘değer farklılığı’nı yansıttığını vurgulamaktadır (Kozan, 2012: 122). Örneğin Türk kültüründeki ‘kolonya’, ‘çınar ağacı’ Rus kültürü için kültürel (etnografik) boşluklar olacaktır.

Kaynak kültür için ‘şeffaf’ olan coğrafi isimler erek kültür için kültürel boşluk oluşturabilmektedir (Kozan, 2012: 122). Örneğin, *Çorum “leblebi”, Adana “kebab”, Hatay “künefe”, mersin “tantuni”, Ege “zeybek havası”, Karadeniz, “horon”, Kütahya “porselen”* Rus kültürü için boşluklar oluşturacaktır. Rus kültüründeki *Тулa (pryanik, samovar), Вологда (dantel, tereyağı), Гжель (porselen)* Türk kültürü için etnografik boşluklar olacaktır.

Kozan Psikolojik ve davranışsal boşlukları da ele alır. Film, kitap anıştırmaları, Türk kültürü için psikolojik boşluk sayılmaktadır. Türk kültüründeki “hayır/ yok” demek için yapılan hareketlerin Rus kültürü için davranışsal boşluk olarak sayıldığı örneğini verir(Kozan, 2012: 123).

Kazak Türkçesindeki “қарталы” (kalın bağırsağı yağlı at), “қасқалы” (alında küçük akıtma olan at), “құлынды” (kulunu olan kısırak), “құндызды” (kunduzu olan, kunduzu çok, kunduz postu takılmış (yaka, kol), “мүшелі”(içinde hayvanın on iki uzvundan birinin bulunduğu yemek), “үкілі”(puhu kuşunun tüyü takılan takke,

dombıra) şeklindeki kelimelerin Türkçe sözlüğünde ve kültüründe bulunmadığını göz önünde bulundurursak Türkiye Türkçesi için kültürel boşluk oluşturmaktadır. Kültürel boşluklar toplumların inanç sistemlerinde, teknolojik gelişmelerinde, toplumun coğrafi yapısında ve birçok alanda karşımıza çıkabilmektedir.

1.2.1.4. Sözlüksel Boşluklar

Sözlükselleşme, dilde yeni oluşan bir sözcüğün sözlükbirim haline gelme sürecidir. Sözlükselleşmenin en az tartışmalı ve en iyi anlaşılmış olan yönü, söz varlığını oluşturan unsurların zaman içinde değişme eğilimi içinde olmasına bağlı bir süreç olduğudur (Akşehirli, 2012: 1).

Bozkurt (2017) sözlükselleşmeyi farklı yollara oluşmuş veya dilde mevcut olan sözcüklerin var olan anlamları ya da sözcüklere başka anlamlar yüklenmesi ile veya başka bir dilden ödünçleme olarak alınan yapıların basılı veya elektronik sözlük birimine girmesi olarak tanımlamaktadır (Bozkurt, 2017: 35).

Akşehirli sözlüksel boşluk (lexical gaps) terimini tanımlandığı hâlde adlandırılmamış ya da adı sözlükselleşmemiş kavramlar olarak değerlendirilmiştir. Olası sözlüksel birimlerin, her dilin kendi sözlük yapısına bağlı olduğunu vurgulamıştır. Sözlükteki birimlerin sözlükselleşebilecek birimler ve buna bağlı olarak da sözlüksel boşlukların belirlenmesindeki temel ölçüt olduğunu vurgulamıştır (Akşehirli, 2013: 49).

Sözcüksel boşluklar, kelimenin ait olduğu kültüre özgü birtakım unsurlar göz önünde bulundurulmadığı sürece hedef dilde açıklanabilmesi pek mümkün olmaması sebebiyle çoğunlukla sözlük hazırlayıcıları tarafından e göz ardı edilme suretiyle sözlüklere alınmama durumu olarak açıklanabilir. Bu tür boşluklar genellikle teknik olarak kelimenin anlamının tam olarak anlaşılmadığı durumlarda sözlük hazırlayıcısı tarafından bilerek bırakılabildiği gibi, gözden kaçırma, unutma durumlarına bağlı olarak da ortaya çıkabilmektedir. *Sözcüksel boşluk* olarak nitelendirilen bu kelimeler, genelde kültürel farklılıkların en yoğun bir şekilde dile yansıdığı kelime türüdür (Kulamshaeva, 2016: 379).

Kulamshaeva, bir dildeki belirli bir kavramın hedef dildeki sözlüklerde ele alma şekline göre o kavramın: “1) eşdeğerleri/kabul edilebilir eşdeğerleri ile verilmesi”; yahut “2) direk atlanarak, sözlüklerde hiç yer almaması ” durumlarını sırasıyla “(1) eşdeğer boşluklar”; “(2) sözcüksel boşluklar” şeklinde ikiye ayırarak incelemenin mümkün olduğunu vurgulamaktadır. Kırgız mili kültürel öğelerinden biri olan malakay

“erkek serpuşu”, eleçek “ sarık” kabul edilebilir eşdeğeri ile verilirken, çıptama“göğüslük” kelimesinde hatalı bir eşleştirmenin yapıldığı görülmektedir. Bu tür durumların ortaya çıkması ile sözlüksel boşluklar oluşmaktadır (Kulamshaeva, 2016: 373).

Her dil konuşurunun ihtiyaçları, istekleri arzuları bulundukları toplumun gelişmişlik düzeyinin, toplumun bakış açısının, teknolojik gelişmelerinin, toplumsal olaylarının, tarihi olaylarının, toplumun coğrafi yapısının, toplumun ekonomik düzeyinin, toplumun dini ve kültürel yaşantılarının, toplumun inançlarının her toplum için aynı olması beklenemez.

Diller arası sözlüksel boşluk çeviriyle ilgilidir ve çoğunlukla bir dilden başka bir dile çeviri yapılırken fark edilir. Bunun dışında bu boşlukların tespiti için iki ya da daha fazla dilin söz varlığına tarama yapılması gerekir (İlbaş, 2019: 51).

Şimşek, kültürel boşluk olarak değerlendirilen sözlüksel boşlukların iki noktada birbirlerinden ayrıldığını vurgulamıştır. Kültürel boşlukların genellikle milli öğeler, ritüeller ve inanç terimleri ile karşımıza çıktığını vurgulamıştır. Sözlüksel boşlukların ise kullanım sıklığına bağlı olarak sözlükselleşmenin gerçekleşmesi veyahut sözlükselleşmenin gerçekleşmemesi gibi durumlarda karşımıza çıktığını vurgulamaktadır (Şimşek, 2022: 19).

1.2.2. Dil İçi Boşluklar

İlbaş, dil içi boşlukları ana dili konuşurun kolaylıkla fark edemeyeceği, ana dili konuşuru olmayanların ise özel bir inceleme yapmıyorsa hiç karşılaşmayacağı türden boşluklar olduğunu vurgular. Dilin herhangi bir yolla bu boşlukları telafi ettiğini ve iletişimde herhangi bir aksamaya yol açmadığı için bu boşlukların fark edilmeyebileceğini vurgular. Adı olmayan bir kavramın dilin imkânlarını kullanarak sözlüksel olmasa da ifade edebileceğimiz bir kavram olduğu için boşlukların tespit edilmesinin oldukça güç olacağını vurgulamıştır (İlbaş, 2019: 56).

1.2.2.1. Sözlüksel Boşluklar

Diller arası boşluklardaki gibi dil içi boşluklar arasında da en çok rastlanan boşluk türüdür. Ana dili konuşanın kolaylıkla fark edemeyeceği türden boşluklardandır. Ana dili konuşanın kavramı zihninde canlandırabilmesi fakat kavramın sözlükselleşmemesinden doğan boşluğa denmektedir. Bu kapsamda Şimşek sözlükselleşmenin mühim rol oynadığını vurgulamaktadır. Sözlüksel bir ögenin bulunmaması durumun dil konuşurlarının durumu benimsemesi ve kavramın kullanım

sıklığının artması ile yeni sözcüğün ortaya çıkması sözlükselleşmeyi oluşturduğunu vurgulamaktadır (Şimşek, 2022: 19).

İlbaş, dillerin sözvarlığının, çok uzun bir dönemin birikimiyle oluştuğunu söylemektedir. Dilin doğuşuyla başlayan sözcük üretiminin zaman içinde gelişerek devam ettiğini vurgulamaktadır. Sözcük üretiminin yetersiz kaldığı durumlarda da kalıcı olmasa da geçici sözlüksel boşlukların ortaya çıktığına değinmektedir. bir dilde bulunmayan sözlüksel ögenin sözlüksel boşluk olarak değerlendirilmesi için sözlüksel karşılığı olmayan kavrama benzer bir kavramın o dilde sözlükselleşmiş olması gerektiğini de vurgulamaktadır (İlbaş, 2019: 57-58).

Bir dilin sözvarlığında bulunmayan fakat dil konuşuru tarafından algılanabilen sözlüksel boşlukların bazı tespit ölçütleri bulunmaktadır.

İlbaş, sözvarlığında bulunmayan sözlüksel ögelerin boşluk olarak değerlendirilmesi için iki koşul sunmaktadır:

- i. Benzer bir kavramın o dilde sözlükselleşmiş olması
- ii. Kavramın, dili konuşanların zihninde var olması biçiminde sözlüksel ögelerin boşluk olarak değerlendirilmesi koşullarını ortaya koymaktadır (İlbaş, 2019: 57).

1.2.2.2. Dilbilgisel Boşluklar

Dilbilgisel boşluk, bir dilin dilbilgisel sisteminin detaylı bir şekilde incelenmesi sırasında karşılaştığımız boşluk türüdür. Bu tür boşluklar incelenen dilin sistemsel eksikliğinden değil de incelen dilin dilbilgisel sistemindeki farklılıklardan doğan dilbilgisel boşluklardır.

Dilbilgisel boşluk, herhangi bir dilin kendi dilbilgisel sistemi içinde görülen boşluktur. Dilin sistemindeki bir boşluktan söz etmek, o dilin işleyişinde kimi aksaklıkların meydana gelmesi bu yüzden de böyle bir durumun mümkün olamayacağı şeklinde yorumlanabilir çünkü bir dilin dilbilgisi açısından kendine yetemiyor olması mantığa uygun değildir. Aslında burada kastedilen boşluk, systemsizlik ya da sistemin yetersizliği değil bir dilin dilbilgisel sistemindeki farklılıklardır (İlbaş, 2019: 24-46).

Akşehirli dilbilgisel boşlukları dilbilimsel oluşum nedenleri bakımından dizgisel ve geçici boşluklar olarak ikiye ayırmıştır. Dizgisel boşlukları, bir dilin biçimbilimsel sözcük oluşum türlerine izin vermediği ve bu nedenle tek bir sözlükbirimle dile getirilemeyen kavram ya da olgulardan kaynaklandığını söylemektedir. Örneğin çekim

eklerinden sonra türetme eklerinin gelmesi olanaksız bir durum olduğunu belirtir. Kızımsız gibi bir sözcüğün kullanılmasının olanaksız olduğunu vurgular. Geçici boşlukları ise biçimbilimsel olarak olanaklı olduğu halde henüz türetilmemiş boşluk olarak tanımlamaktadır. Örneğin Türkiye Türkçesinde evcil, insancıl sözcüklerinin var olmasına rağmen kitapçıl sözcüğün bulunmaması geçici sözlüksel boşluklara örnektir (Akşehirli, 2013: 50-51).

İlbaş Türkçedeki kişi ulamlarının üç teklik, üç çokluk biçiminde altı kişiyi kapsadığını ve bu çekimin bu kişilere göre yapıldığını vurgulamaktadır. Kişi ulamının işaretleyicilerinin ise adıl kaynaklı zamir kaynaklı ve iyelik kaynaklı olarak üçe ayrıldığını tanımlamıştır. Adıl kaynaklı kişi biçimbirimlerinin görülen geçmiş zaman, dilek şart ve emir dışındaki bütün zaman ve tarz biçimbirimlerinin üzerine geldiğini tanımlamaktadır. 3. teklik kişi ulamı için hem adıl kökenli hem de iyelik kaynaklı bir biçimbiriminin olmadığını çekiminin sıfır biçimbirimle yapıldığını vurgulamıştır (İlbaş, 2019: 26-46).

1.2.2.3. Anlık Boşluklar.

Anlık sözcük (nonce word), özel veya belirli bir durumun gerektirdiği ihtiyacı karşılamak için, tek kullanımlık veya geçici olarak o an ve irticalen üretilen ve kişisel bir yaratı olmasına koşut bir daha asla kullanılmama olasılığı olan, bağlam-bağımlı doğal sözcük veya ifade biçimidir (Sebzecioğlu, 2013: 17-47).

Sebzecioğlu, karşılıklı konuşma ortamında veya yazılı dilde ortaya çıkan anlık boşlukların, ortaya çıktıkları anın bağlamına uygun sözcüğün zihinsel sözlükçe de bulunmaması olarak tanımlar. Sözcük zihinsel sözlükçe de bulunuyor ise estetik kaygılar nedeniyle; hatırlayamama, yorgun olma gibi farklı psikolojik nedenlerden dolayı sözlükçe den çağrılanamaması durumlarında üretildiğini vurgular. Anlık sözcük, Anlık oluşum sürecinde sözcüğün doğumu kaydedilirse yaşayıp yaşamayacağı da gözlemlenebildiğini vurgulamaktadır. Dil konuşucularının, anlık sözcüğü benimsemeye başlaması ile birlikte yeni sözcük oluşumu başlar ve sözlükselleşme süreci içerisinde ölçünlü dilin sözlüğüne aday olduğunu vurgulamaktadır (Sebzecioğlu, 2013: 17-47).

Anlık sözcüklerin ölçünlüğün dışında olmaları, geçici olabilmeleri, yaygınlaşmaları gibi özelliklerin genel sözlüğü ilgilendiren bir yapısı vardır. Yerleşikleşmemiş, belirli bir kullanım sıklığına ulaşmamış anlık oluşumlar bir sonraki aşama olan yeni öge düzeyine geçemeyecek ve dilin söz varlığına ait olamayacaktır (Bozkurt, 2017: 41).

1.3. DİLSEL BOŞLUKLARIN TELAFİ YÖNTEMLERİ

Bir dilde bulunması gereken durum veya kavramın kaynak dil biriminin sözlükçesin de bulunmaması durumu boşluğu oluşturmaktadır. Bu boşluklar geçici boşluklar olarak değerlendirilmektedir. Dilin canlı bir varlık olduğunu da düşünürsek dilin bu boşluğu doldurması muhtemel bir olaydır.

Şimşek, kavramsal olarak karşılığı bulunmayan olguların, anlamsal olarak karşılığı verilebileceği vurgulamaktadır (Şimşek, 2022: 23). Bu tanımdan yola çıkarak Kazak Türkçesi sözlüğünde geçmekte olan “jelisti” sözcüğünün açıklaması “orta hızla iyi giden (at), yelişli (at)” biçiminde verilmektedir. Lakin Türkiye Türkçesi güncel sözlüğünde “orta hızla iyi giden (at), yelişli (at)” ifadesini karşılığı olarak revan sözcüğü kullanılmaktadır. revanlı ve revansız sözcüklerinin bulunmaması sözlüksel bir boşluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumun karşımıza çıkması Kazak coğrafyasında yaygın bir şekilde kullanılan atın ve at kültürünün Kazak Türkçesin söz varlığında geniş bir şekilde işlenmiş olmasından kaynaklanmaktadır.

Dilsel boşluk türlerine göre de telafi yöntemlerinde farklılıklar görülebilmektedir. Diller arası ve dil içi boşluklar olarak ayırdığımız türlerin kendi içerisinde telafi yöntemlerinde farklılıklar gözükebilir. Diller arası boşluklar “*alıntı sözcükler*” ve “*açıklayıcı karşılık*” ile telafi edilirken dil içi boşluklar “*çok anlamlı*”, “*kodlama*”, “*geri oluşum*” ve “*anlık oluşum*” gibi telafi yöntemleri kullanılmaktadır.

1.3.1. Diller Arası Boşlukların Telafi Yöntemi

1.3.1.1. Alıntı Sözcüklerle Telafi Yöntemi

Dillerin, doğumundan bu güne kadar etkileşim içinde bulunduğu görülmektedir. Dillin canlı bir varlık olduğunu göz önünde bulundurursak diller arası etkileşiminde dil ile birlikte devam edecektir. Toplumların bulundukları zamanın koşulları, hayat şartları, kültürel unsurları güncel meseleleri, coğrafi şartları, sanatsal gelişmeleri ile birçok toplumun etkileşim içinde olduğu görülmektedir. Tabii ki bu etkileşim çerçevesinde birbirlerine yeni sözcükler de alıntılanmışlardır.

Türkiye Türkçesine Almanca, Arapça, Arnavutça, Bulgarca, Çekçe, Çince, Ermenice, Farsça, Fince, Fransızca, İngilizce, İspanyolca, İtalyanca, Latince, Macarca, Makedonca, Portekizce, Romence, Rusça, Sırp-Hırvat, Urduca, Yunanca gibi dillerden sözcüklerin girdiği görülmektedir (Karaağaç, 2015:129).

İlbaş, dilsel boşluk türlerin hem diller arası hem dil içi boşluklar için en kolay ve en çok başvurulan yönteminin alıntı sözcükler olduğunu vurgulamaktadır (İlbaş, 2019: 64). Türkçeye diğer dillerden girmiş olan sözcüklerin tamamının boşluk karşılayıcı olarak değerlendiremeyiz. Türkiye Türkçesine Arapçadan girmiş olan “*kâtip*” sözcüğü Türkçedeki *yazman* sözcüğüyle aynı anlamdadır fakat kullanım sıklığına bakıldığında “*kâtip*” daha ön plandadır ve burada bir boşluktan söz edilemez. Örneğin İngiliz ölçü birimi olan “*yard*” sözcüğünü “*uzunluğu 91.44 santimetre olan*” sözcüğünü Türkçede karşılayacak sözcük bulunmadığı için oluşan sözlüksel boşluk “*yard*” alıntı sözcüğü ile tamamlanmıştır.

1.3.1.2. Açıklayıcı Karşılıkla Telefi Yöntemi

Açıklayıcı karşılıklar, bir kültüre ait olan sözvarlığının çeviri yoluyla aktarılan dilde yorumlanarak açıklanmasına denmektedir. Karşımıza genel olarak kültürel boşlukların telafisi sırasında çıkmaktadır. İlbaş, açıklayıcı karşılıkların çoğunlukla iki dilli sözlüklerde diller arası boşlukların telafisi sırasında kullanılan bir telafi şekli olduğunu vurgulamaktadır (İlbaş, 2019: 65).

Kulamshaeva, sözlükbilimsel araştırmaların amaçlarından biri de iki dilli sözlüklerde özellikle de eşdeğeri bulunmayan kültürel ögelerin, kısa ve eksiksiz kültürel açıklamalara ihtiyaç duyan ögeler olduğunun unutulmaması gerektiğidir. Bu tür ögelerin sözlüğe alınmayarak ya da sözcüksel boşluk şeklinde kullanıcının inisiyatifine bırakılmasının uygun olmayacağı, bunun yerine eşdeğer boşluk şeklinde ve mümkünse açıklayıcı karşılığı ile verilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Kulamshaeva, 2016: 382). Açıklayıcı karşılıklar için aşağıdaki yöntemleri vermiştir.

- i. Tam eşdeğeri bulunan kültürel ögeler eşdeğerleri ile verilmeli.
- ii. Kabul edilebilir eşdeğeri bulunan kültürel ögeler öncelikle tanımlı yapılarak açıklayıcı karşılığı ile verilmeli ve ardından da “bir çeşit ...” şeklinde kabul edilebilir eşdeğeri ile verilerek, gerektiği durumlarda resimlerle de takviye edilmeli
- iii. Tam eşdeğeri bulunmayan kültürel ögeler kaynak dilden transliterasyon yahut kod kopyalama olarak tanımlayabileceğimiz ödünçleme yöntemiyle alınıp, hedef dilde terimleştirilmeli, ancak muhakkak suretle kısa ve eksiksiz tanımlı açıklayıcı karşılıkları ile de verilmeli

- iv. Kabul edilebilir eşdeğerleri ile verilmesinin de anlam kargaşasına yol açtığı durumlarda başka bir benzeri ile verilmesi yerine bunların da “ödünçleme” yapılması gerektiğini vurgulamıştır (Kulamshaeva, 2016: 383).

1.3.2. Dil İçi Boşluklarda Telafi Yöntemleri

1.3.2.1. Kodlamayla Telafi Yöntemi

İlbaş, kodlamayla telafi yönteminin ayrıntıların çok olduğu sözlüksel alanlarla ilgili hem en az hem de günlük hayatta ve iş hayatında kolaylık olması açısından bütün ayrıntıların sözlüksel ögeler ile ifade edilemeyeceği vurgulamaktadır (İlbaş, 2019: 66).

Şimşek, hastanelerin acil kod renkleri, yangın söndürücü kodları, trafik kodları gibi kodlamaları örnek olarak vermektedir. Hastane acil kodları ve yangın söndürücü kod renklerindeki her rengin başka bir anlam ifade ettiğini vurgulamaktadır. Her şehir için ayrı bir kod verilmesi durumunun ayrıntının çok olmasına Bağlı olarak karışıklığa yol açabileceğini ve buna bağlı olarak da olası boşlukların oluşmasını önlediğini ifade etmektedir (Şimşek, 2022: 27)

Yukarıda verdiğimiz tanım ve örneklerden hareketle renk kodlama sisteme endüstriyal mutfaklarda da karşımıza çıkmaktadır. Endüstriyal mutfaklarda sıcak şefi, soğuk şefi, pastacı, alacart şefi, garson... gibi birçok alanda birçok kişi çalışır ve farklı ekipmanlar kullanılmaktadır. Renk bloğu renk kodları sayesinde farklı kişiler aynı blogları aynı amaçlar için kullanırlar. Kesme blogları mutfaktaki işin aksamaması için çok önemli bir yere sahiptir. Beyaz kesme bloğu (unlu mamuller ve süt ürünleri için), sarı kesme bloğu (pişmiş et ürünleri için), kahverengi kesme bloğu (sebzeler için), kırmızı kesme bloğu (çiğ et kesmek için), yeşil kesme tahtası (çiğ sebze doğramak için), mavi kesme tahtası (balık kesmek için) kullanılır. Her biri uluslar arası standartlara uygun olarak renk gruplar ayrılmaktadır. Eğer bu ayrım yapılmamış olsa idi mutfakta karışıklıklardan doğan boşluklar oluşturabilirdi.

1.3.2.2. Çok Anlamlılıkla Telafi Yöntemi

Türkçe Sözlük’ de “bir kelimenin birçok anlam bildirme niteliği” olarak tanımlanmıştır. Dilbilim açısından çok anlamlılık, bir sözcüğün birden fazla anlamı karşılaması biçiminde adlandırılmaktadır.

Çok anlamlılık, bir gösterenin birçok gösterilen belirtme özelliği; bir birimin birçok anlam içerme durumudur. Örneğin Türkçede baş anlambirimi çokanlamlılık

içeren bir ögedir. Çok anlamlılık sıklık kavramıyla yakından ilgilidir. En sık rastlanan birimler, çokanlamlılığın en yoğun düzeye ulaştığı ögelerdir. Bağlam ve durum, kullanım düzleminde çok anlamlılığı dengeleyici ve anlam belirsizliğini giderici etkenlerdir (Vardar, 2002: 62).

İlbaş, çok anlamlılıkla telafi yönteminin Türkçede özellikle akrabalık adlarında sıklıkla görülen bir durum olduğunu belirtmiştir. “Yeğen” sözcüğünden hareketle beş ayrı akrabalık adı için kullanılan kavramları vurgulamış ve bu beş kavram için oluşan boşlukların çok anlamlı bir boşlukla telafi edildiğini ifade etmiştir (İlbaş, 2019: 70).

Türkiye Türkçesi Sözlüğünden (2005) hareketle “Baş” sözcüğü “1. İnsan ve hayvanlarda beyin, göz kulak burun ağız vb. organları kapsayan vücudun üst veya önünde bulunan bölüm, kafa, ser. 2. Bir topluluğu yöneten kimse, 3. Başlangıç, 4. Temel, esas, 5. Arazide en yüksek nokta, 6. Bir şeyin genellikle toparlak ucu, 7. Bir şeyin uçlarından biri, 8. Kasaplık hayvanlarda ve bazı yiyeceklerde adet, 9. Para değiştirirken verilen veya alınan üstelik, 10. Bir şeyin yakını ve çevresi, 11. Güreşte pehlivanların ayrıldıkları beş derecenin en yükseği, 12. Önem veya yönetim bakımından ileride olan, en önemli, en üstün anlamlarında birleşik kelimeler yapan bir söz, 13. Deniz teknelerinde ön taraf (TS, 2005: 208). “Baş” kavramını kapsayan diğer sözcüklerde oluşabilecek boşluklar çok anlamlılıkla telafi edilmiştir.

1.3.2.3. Geri Oluşumla Telafi Yöntemi

Sarı, geri oluşumla telafi yöntemini “Eşzamanlı kurallarla daha fazla ayırtılamayacak bir sözlüksel birimin, diğer bir ifadeyle kök hâlinde bulunan sözcüğün, bünyesindeki bazı seslerin benzer veya aynı seslerden oluşan biçimbirimlere örneklenmesi sonucunda, dil konuşurlarının zihninde karmaşık sözcük izlenimi uyandırması ve ardından biçimbilgisel çözümüyle sonuçlanan süreç geri oluşum (back-formation) olarak adlandırılır” biçiminde tanımlar (Sarı, 2013: 1-27).

Boz, Türkçede yeni kavramların neden olduğu olası sözlüksel boşlukların telafisi için türetme dışındaki diğer yöntemlerden geri oluşum yöntemini kullanarak Türkçeye biçimce ve anlamca yeni sözcükler kazandırılabilceğini ifade etmektedir (Boz, 2016: 1701). Boz çalışmasında geri oluşum yöntemi ile türetilmiş isimden fiil yapan {+lAn-}, {+lAş-} ve {+lAt-} biçimbirimleriyle türetilmiş eylemleri {+lA-n-}, {+lA-ş-} ve {+lA-t-} biçiminde örneksemeyeyle çözümlenip geri oluşum yoluyla {-n-}, {-ş-} ve {-t-} biçimbirimleri çıkartılarak oluşturulan ve söz varlığında henüz var olmayan {+lA-} ekli

eylemler in oluşturulduğu ve bu eylemleri olası sözlüksel boşluklar için kullanılabileceğini ifade etmektedir. Örnek olarak;

faydalan- > faydala-n- > faydala-

dalgalan- > dalgala-n- > dalgala-

karıncalan- > karıncala-n- > karıncala- şeklinde örneklere yer vermektedir (Boz, 2016: 1700).

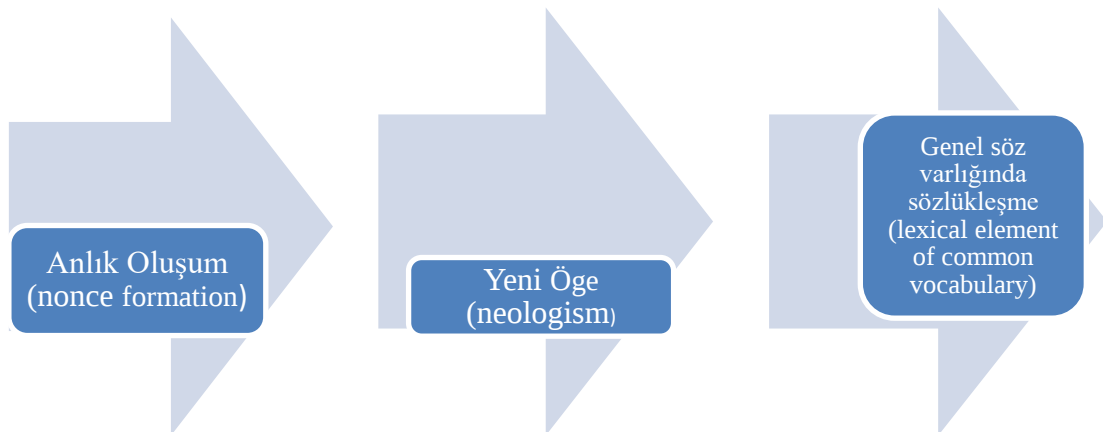
1.3.2.4. Anlık Oluşumla Telafi Yöntemi

Bozkurt, “nonce” (anlık), bir sözcüğün ya da ifadenin özel bir duruma uydurulması, “nonce word” (anlık sözcük), tek bir özel durum için uydurulmuş bir sözcük tanımlamalarını yapmaktadır (Bozkurt, 2017: 39).

Anlık oluşum, en azından sözcüğün doğum anında yani tek bir durumda olmak üzere ortaya çıkmış, yazarın veya konuşurun bilinçli ya da bilinçsiz olarak kullandığı, geçici olarak üretilen ya da türetilen, içinde bulunduğu bağlama özgü olan dilsel birim anlamına gelir (İnci, 2022: 937). İnci çalışmasında tek kullanımlılık olarak ortaya çıkan anlık sözcüklerin, ilk kullanım amacını ve bağlamını aşarak toplum tarafından benimsenir ve kullanılırsa anlık sözcüğün yaygınlık kazanacağına ve yeni öge (sözcük) hâlini alacağını vurgular.

Bozkurt (2017), anlık oluşum, yeni öge ve sözlükselleşme aşaması aşağıdaki şekildeki gibidir (Bozkurt, 2017: 36).

Şekil 3. Bozkurt’ un Anlık Oluşum Ve Sözlükselleşme Aşaması (2017)

Sebzecioğlu, anlık oluşumla telafi yöntemini Sözel karşılıklı konuşma ortamında veya yazılı dilde, o anın bağlamına uygun sözcüğün zihinsel sözlükçe de (mental lexicon) bulunmaması, bulunuyor ise estetik kaygılar nedeniyle; hatırlayamama, yorgun olma gibi farklı psikolojik nedenlerden dolayı sözlükçeden çağrılanması durumlarında anlık sözcük (nonce word) üretildiğini ifade etmektedir. Anlık oluşum (nonce formation) sürecinde ise sözcüğün doğumu kaydedilebilirse kavramın yaşayıp yaşamayacağı da gözlemlenebilmektedir. Dil konuşucuların, anlık sözcüğü benimsemeye başlaması ile yeni sözcük (neologism) ortaya çıkar ve sözlükselleşme (lexicalization) süreci içerisinde ölçünlü dilin sözlüğüne aday olmuş olur biçiminde tanımlamaktadır (Sebzecioğlu, 2013: 17-47). Sebzecioğlu'nun çalışmasında verdiği anlık boşluk örnekleri; “düzlemlleme” (düzlem haline getirme işi, düzeltme), “ibiklenmek” (horozlanmak, sinirlenmek), “üfürgeç” (vantilatör), “sakıncaç” (çekingen, utangaç), “ehliyetçi” (sürücü kursu)... gibi örnekleri sıralayabiliriz (Sebzecioğlu, 2013: 29).

İKİNCİ BÖLÜM

2. +{II} /+{sIz} EKLERİ

Bu çalışmanın bu bölümünde isimden isim yapma ekleri olan +{II}/+{sIz} ekinin işlevleri üzerine durulmaktadır. Genel olarak yapım ekleri üzerine yapılan tüm çalışmalarda eklerin işlevleri üzerine detaylı olarak yapılan çalışmalarda yapım eki içerisinde değerlendirilen bazı ekler yapım eki özelliği göstermediği görülmektedir.

İsimden isim yapma eki olan +{II} eki de bu eklerden biridir. +{II} ekinin tüm kullanımına bakıldığında yapım eki görevi yapmadığı görülmektedir.

Yapılan mevcut araştırmaların birçoğunda ek yapım eki adı altında verilmiş ve alt başlıklarla ek hangi işlevde kullanıldığını ve ne tür kelimeler türettiğine değinilmiştir. Ekin kullanılış ve işlev farklılıkları da çalışmalarda net bir şekilde ortaya konulmamıştır.

Bir diğer isimden isim yapma eki olan +{sIz} eki de birçok kaynakta adlardan sıfat yaptığı ve +{II} ekinin olumsuzu olarak belirtilmiştir. Ekin en dikkat çekici bir özelliği, Orhon yazıtlarından itibaren hemen her eserde işlek bir biçimde kullanılmıştır. Ekin bir başka ilginç özelliği de yapım eki olmasına karşın bazen çekim eklerinden sonra kullanılmasıdır. Ekin işlek olarak kullanımı, başka eklerle birlikte görülmesini de kolaylaştırmıştır. Çalışmanın bu bölümünde de +{II}/+{sIz} ekinin işlevleri üzerinde durulmuş ve ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir.

Türkçenin tarihi lehçelerinden biri olan Köktürkçe döneminden beri var olan ve işlek bir şekilde kullanılan +{II}/ +{sIz} isimden isim yapma eklerindendir.

+{II} eki Köktürkçe döneminde +{IX⁴g} biçiminde kullanılmıştır. Sahip olma anlamı bildirmektedir. Örnek olarak *baş+lig* “başlı”, *tiz+lig* “dizli”, *at+lig* “atlı”, *kerekü+lüg* “çadırılı”, *tonlug* “elbise”. +{sIz} eki Köktürkçe döneminde +{sX⁴z} biçiminde kullanılmıştır. Sahip olmama bildirir: *yol+suz*, *keçiğ+siz* “geçitsiz”, *buñ+suz* “kedersiz”, *yagı+sız* “düşmansız” (Ercilasun, 2018: 178). +{II} ve +{sIz} ekleri Karahanlı döneminde ki kullanımı Köktürkçe ve Uygur Türkçesi dönemiyle hemen hemen aynı işlevdedir. +{IXk}/ +{IXg}/ +{sXz} biçimindedir: *akılık*, *könilik*, *ulugluk*, *biliglig*, *kuthug*, *körklüg*, *bahasız*, *biligsiz*, *körksüz* (Ercilesun 2018: 344).

ET döneminde +{II} ekinin kullanım biçimleri +{IX⁴g} şeklindedir. Çağ. dönemde yukarıdaki kullanımlarına ek olarak: +{IX⁴k} biçiminde de kullanılmıştır. Kıp. dönemde ekin kullanım şekilleri; +{IX⁴}biçimindedir. EAT döneminde ekin +{lu}/+{lü} yuvarlak biçimi kullanılmıştır (Öner, 2013: 39).

+{sIz} eki ET döneminde ekin kullanım biçimleri; +{sX⁴z} biçimdedir. Çağ. dönemde ekin kullanım biçimleri; +{sX⁴z} biçimdedir. Kıp. dönemde ekin kullanım biçimleri +{sX⁴z} biçimdedir. EAT döneminde ekin kullanım biçimi +{suz}/+{süz} yuvarlak şeklinde kullanılmıştır (Öner, 2013: 41).

2.1. TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE +{II} ve +{sIz} EKLERİ

İsimden isim yapma eki olan +{II} eki Türkiye Türkçesinde dört biçimde karşımıza çıkmaktadır. Hâlâ işlekliğini korumaktadır. Ekin işlevleri ile ilgili yapılan araştırmacıların araştırmalarına bakılacak ve örnekler verilerek +{II} isimden isim yapma ekinin işlevleri verilecektir. Ek, sıfat olarak kullanılan vasıf isimleri yapmaktadır. Ekin Türkiye Türkçesindeki kullanımı ve işlevleri aşağıdaki biçimdedir.

Karaağaç, +{II} eki için; +{lı}/+{li}/+{lu}/+{lü} sıfat eki olduğunu vurgulamıştır. Ekin başlangıçtan beri Türkçenin belli başlı addan ad yapma eklerinden biri olarak kullanıldığını belirtmektedir (Karaağaç, 2019: 258-260).

Korkmaz, +{II} isimden isim yapma eki için, dilimize Arap ve Fars dillerinden ekleri ve kurallarıyla girmiş birtakım sözlerin Türkçeleştirilmesinde başvurulan bir ek olarak tanımlar. Ek hakkında şu bilgi ve örnekleri verir: “ Türkiye Türkçesinin her ada gelebilen ve addan ad ve sıfat ve sıfat türeten en işlek eklerden biridir. Ekin birbirine yakın veya birbirinden farklı bir işlev genişliği olduğunu vurgulamaktadır (Korkmaz, 2017: 133- 134).

Ergin, +{II} ekinin işleklik derecesi çekim eklerine yakın olan isimden isim yapma eklerden biri olduğunu vurgular. Ekin esas fonksiyonunun aslında sıfat olarak kullanılan vasıf isimleri yapmak olduğunu vurgular. Bu yüzdende sıfat eki diye anıldığını vurgulamıştır. Fakat sıfatların isim olarak da kullanıldıkları için bu ekle yapılan isimlerin hem sıfat, hem isim olarak kullanılan vasıf isimleri olduğunu vurgular. Bu isimlerin vasfını belirttikleri nesnelerde dayandıkları isimlerin karşılığında nesnelere bağlı olduğunu belirtir (Ergin, 2013: 208).

Banguoğlu, +{II} isimden isim yapma ekinin +lı sıfatları olarak vermiştir. +{lı} ekinin en verimli üretim eklerimizden biri olduğunu belirtir. Eski Türkçeden beri yaygın

ve her isme gelir bir donanma hali kimli hali eki niteliği olduğunu vurgulamıştır. Ekin bu kullanılıştaki -li eki ile takısı anlatımında olduğunu vurgular. İyelik eki üzerine kullanıldığı da vurgulamaktadır. Ekin bu anlatımda ikilemeler de yaptığını örneklerle açıklamıştır; *analı babalı, kadınlı erkekli, irili ufaklı, içli dışlı vb.* (Banguoğlu, 2015: 191- 193).

Hatiboğlu, +{II}ekinin ad soylu sözcüklere gelerek kök ya da gövdedeki kavrama gelerek “sahip” olduğunu bildiren sıfatlar kurduğunu belirtmiştir: *akıllı, başarılı, kokulu, namuslu, benekli, kibirli vb.* örnekler ile açıklamıştır. +{II} ekinin yer adlarına gelerek, o yer adıyla ilgili sıfatlar yaptığını belirtir (Hatiboğlu, 1981: 142).

Doğru, +{II} ad soylu sözcüklerin sözcük türünü değiştiren biçimbirimler başlığı altında varlık işlevi içerisinde işlemektedir. +{II} kaynaklarda *varlık eki, sıfat eki vb.* terimlerle adlandırılmaktadır. Doğru, +{II} biçimbiriminin kimi araştırmacılar tarafından *addan ad türetimlik biçimbirimi* olarak ele alınsa da işlevleri göz önünde bulundurulduğunda çoğu örnekte yeni bir sözcük türetmediği ve bu biçimbirimin temel işlevleri itibariyle işletimlik olarak kullanıldığını belirtmektedir. Ekin işletimlik ve türetimlik biçimbirimler arasında bir geçirgenliğinin olduğunu ve bu biçimbirimlerin bağlamına göre her iki işlevde de kullanılabileceğini belirtir (Doğru, 2020: 49).

İsimden isim yapma eki olan +{sIz} eki günümüz Türkiye Türkçesinde sıklıkla kullanılan işlek bir ektir. Ekin dört fonksiyonu vardır. Ekin işlevleri ile ilgili yapılan araştırmacıların araştırmalarına bakılacak ve örnekler verilerek +{sIz} isimden isim yapma ekinin işlevleri verilecektir. Türkçenin dil bilgisini ele alan kaynaklarda isimden isim yapma ekleri içerisinde değerlendirilen +{sIz} eki, hemen her kaynakta adlardan sıfat yaptığı ve +{II} ekinin olumsuzu olduğu belirtilerek gösterilmektedir. Ekin işlevleri ve özellikleri ile ilgili bazı dil bilimcilerin görüşleri aşağıdaki gibidir.

Ergin, ekin +{Iı}/+{Ii}/+{Iu}/+{Iü} ekinin menfisi olduğunu belirtir. +{IX} eki esas itibariyle bir nesnede bir şeyin bulunduğunu, +{sIz}/+{siz}/+{suz}/+{süz} eki ise bir nesnede bir şeyin bulunmadığını ifade ettiğini belirtmiştir. Ekin işleklik derecesinin tıpkı +{Iı}/+{Ii}/+{Iu}/+{Iü} gibi çekim eklerine yakın olduğunu belirtmiştir. +{Iı}/+{Ii}/+{Iu}/+{Iü} ve +{sIz}/+{siz}/+{suz}/+{süz} isimlerden biri müsbet, biri menfi olmak üzere aynı tipte vasıf isimleri yapan kardeş iki ek olduğunu vurgulamaktadır. Ergin ekin Eski Anadolu Türkçesinde *buyruğinsuz* gibi iyelikten sonra kullanımının da mevcut olduğunu da söylemiştir (Ergin, 2013: 209).

Korkmaz, +{sIz}/+{sUz} ekinin, addan “yokluk, eksiklik” bildiren olumsuz anlamda sıfatlar türeten çok işlek bir ek olduğunu vurgular. “*sahip olma, kendinde bulundurma*” görevindeki sıfat türeten +{II}/+{IU} ekinin karşıtı olduğunu vurgular: *acısız, akılsız, anlamsız, eksiz, susuz, tasasız, tatsız, yurtsuz vb.* +{sIz}/+{sUz} eki öksüz “*ög +süz*”, ıssız “*idi+ siz*”, *densiz* “*teñ+siz*”, *hırsız* gibi bazı eski türetmelerde de yer aldığını belirtir. Ekin fiilden hareket adları türeten –mA, -Im/Um ekleriyle –Ar sıfat-fiil eklerinden sonra gelerek yine yokluk anlamında sıfatlar türettiğini vurgulamıştır: *acımasız, bakımsız, olumsuz, sevimsiz, verimsiz, yorumsuz, geçersiz, tutarsız vb.* (Korkmaz 2017: 140-141).

Karaağaç, +{sIz} ekinin sıfat eki olduğunu vurgular. +{II} sıfat ekinin olumsuzunu yaptığını vurgular. Bu ekin başlangıçtan beri Türkçenin belli başlı addan ad yapma eklerinde biri olarak kullanıldığını vurgulamıştır (Karaağaç, 2019: 261).

Banguoğlu +{sIz} ekinin +{II} ekinin zıt anlamlısı olarak eski Türkçeden beri her anda gelir bir giderme hali, kimsiz hali niteliği taşıdığını vurgulamıştır. Aynı anlatımda ikilemeler yaptığını belirtmektedir: *anasız babasız, uçsuz bucaksız, tatsız tutsuz, ipsiz sapsız* gibi örnekler vermiştir (Banguoğlu, 2015: 201-203).

Hatiboğlu, +{sIz} ekinin ad soylu sözcüklere gelerek “yoksunluk, mahrumiyet” kavramı veren sıfatlar kurduğunu vurgulamıştır. Ekin Hatiboğlu’na göre bir diğer işlevi de +{sIz} eki almış sözcüklerle ikilemeler kurmaktır. İşsiz güçsüz, sessiz sessiz, kayıtsız şartsız, senetsiz sebepsiz vb. şeklindedir (Hatiboğlu, 1981: 101) .

Doğru, Türkçede *yokluk işlevi*, ad soylu sözcüklerin sözcük türünü değiştiren +{sI⁴z} biçimbirimi ile sağlandığını belirtir. +{sI⁴z} biçimbiriminin kaynaklarda türetimlik biçimbirimi olarak değerlendirildiğini ancak Türkçede bir sözcükte hem türetimlik hem de işletimlik varsa önce türetimlik biçimbirimlerin daha işletimlik biçimbirimlerin geldiğini belirtir. +{sI⁴z} biçimbiriminin sonra da gelebildiğini ve birçok örnekte de yeni sözcük türetmediğini belirtmektedir (Doğru, 2020: 53).

2.2. KAZAK TÜRKÇESİNDE +{II} ve +{sIz} EKLERİ

Ercilasun, +{Iı} ekinin Kazak Türkçesi gramerinde “+{Iı}/+{Iı}/+{dı}/+{di}/+{tı}/+{ti} sahiplik, var olma bulunma ifade ettiğini; olumlu sıfat yaptığı vurgulamıştır (Ercilasun, 2012: 429- 480).

balalı “çocuklu”, aşıkeyli “süslü, dekorlu”, baysaldı “sabırlı, ağırbaşlı”, ekpindi “hızlı, süratli”, ayıptı “suçlu”, ilgekti “ilikli” biçimindedir (Ercilesun, 2012: 429- 480).

+{sIz} ekinin işlevleri ile ilgili Kazak Türkçesi gramerinde +{sIz} isimden isim yapma ekinin sahip olmama, var olmama, bulunmama ifade eder; olumsuz mânâlı sıfatlar yapar: *Bultsız “bulutsuz”, dawsız “sessiz”, davasız “tartışmasız” , bilimsiz “bilgisiz” , sözsiz “şüphesiz” vb.* şeklindedir (Ercilesun, 2012: 429-480).

+{II} /+{dI} /+{tI} : +{IIk} eki gibi hem Türkçede hem de Kazak Türkçesinde oldukça işlek olan bir ektir. Sesbilgisel değişiklik +{IIk} ekinde olduğu gibidir: *Noğay+lı “Nogay”, jara+lı “yaralı”, iyman+dı “imanlı”, orın+ dı “makul, yerinde”, turak+tı “sabit, sarsılmaz”, bas+tı “başı”, küş+ti “güçlü”* (Mutlu, 2021: 406).

Koç ve Doğan, Kazak Türkçesindeki +{Iı}/+{Ii}/+{dı}/+{di}/+{tı}/+{ti} ekinin: isimlere eklenerek sıfat türettiğini vurgulamıştır. Ekin ilave edildiği sözcüklerin karşıladığı nesnelerin mevcut olduğu veya fazlalığını bildirmekte olduğunu, Türkiye Türkçesindeki +{Iı}/+{Ii}/+{lu}/+{lü} ekinin birebir karşılığı olduğunu vurgulamaktadır (Koç & Doğan, 2022: 239).

Paydalı “faydalı”, balalı “çocuklu”, sütti “sütlü”, bilimdi “tahsilli”, ädepti “edepli”, tastı “taşlı”, agaçtı “ağaçlı”, ataqtı “ünlü” önerli “hünerli” (Koç & Doğan, 2022: 239).

Koç ve Doğan, Kazak Türkçesindeki +{sız}/+{siz} ekinin isimlerde hem sıfat, hem isim olarak kullanıldığını vurgulamıştır. Ekin vasıf isimleri yaptığını, eklendiği sözcüğe olumsuzluk anlamı verdiğini ve Türkiye Türkçesindeki +{sız}/+{siz}/+{suz}/+{süz} ekinin karşılık geldiğini vurgulamıştır. Ancak Kazak Türkçesinde bu ekin dar ünlülü şekillerinin bulunmadığı belirtmektedir (Koç & Doğan, 2022: 240).

Essiz “akılsız”, uyatsız “utanmaz”, köñilsiz “moralsız”, üysiz “evsiz, küşsiz “güçsüz”, balasız “çocuksuz”, ünsiz “sessiz”, şeksiz “sınırsız sonsuz”, qatınsız “kadınsız”, sözsiz “tartışmasız”, tamaqsız “yemeksiz”(Koç & Doğan, 2022: 240).

Özdemir, Kazak Türkçesindeki +{Iı}/+{Ii}/+{dı}/+{di}/+{tı}/+{ti} ekinin Türkiye Türkçesindeki kullanımdan farklı olarak t ve d şeklinde de kullanıldığını vurgular. *May-lı > yağlı vb.* +{sız}/+{siz}/+{suz}/+{süz} şeklindeki eklerin eklendiği

kelimeye yokluk anlamı kattığını vurgulamıştır. *Laj-sız* > *çaresiz vb.* (Özdemir, 2019: 85).

+{II} ve +{sIz} isimden isim yapma ekleri ile oluşan sözcükler ele alınmaktadır. Türkiye’de +{II}/ +{sIz} ekleri üzerine Korkmaz (2017), Hatipoğlu (1981), Karaağaç (2019), Banguoğlu (2015), Ergin (2013) çalışmalardan hareketle eklerin işlevleri şu şekildedir:

+{ II}

1. İsimlerden (bazen de sıfatlardan) “sahip olma, üzerinde bulundurma, o özelliği taşıma, ilgili olma” anlamlarında sıfatlar türetir.
2. İsimlerden“ bir millete, bir kavme, bir hanedana, bir ülkeye, bir şehre, bir yere veya bir kuruluşa ait olma, bağlantılı olma” anlamı veren sıfatlar türetir.
3. İsimlerden yer adları türetir.
4. Özel adlar ile yer ve yön adlarından sonra kullanıldığında, yaygın işlevinin tam tersine, özel adın işaret ettiği yer veya varlığa ait olanı bildirir.
5. Yineleme öbeği kurar.
6. İsimlerden yer adları türetir.
7. Sıfat olarak kullanılan vasıf isimleri türetir.
8. +{Iı} ekini taşıyan pek çok yer adları bulunmaktadır.

+{sIz}

1. İsimden isim yapma eki olan +{sIz} eki +{IU} +{II} ekinin menfisidir.
2. İsimlerden hem sıfat, hem isim, olarak kullanılan vasıf isimleri yapar.
3. +{sIz},+{sUz} eki, addan “yokluk, eksiklik” bildiren olumsuz anlamda sıfatlar türeten çok işlek bir ektir.
4. Fiilden hareket adları türeten –mA, -Im/Um ekleriyle –Ar sıfat-fiil eklerinden sonra gelerek de yine yokluk anlamında sıfatlar türetir.
5. +{sIz} /+{sUz}eki pek seyrek olarak sıfatlardan da birkaç yokluk sıfatı türetmiştir.
6. +{sIz}/+{ sUz} eki eş anlamlı ikileme sıfatları da türetmiştir.
7. +{sIz}/+{sUz} ekiyle kurulmuş ancak anlam kayması yoluyla kalıplaşmış bazı sıfat ve zarflar da vardır.

8. Yabancı sözlere karşılıklar bulma ve terim yapma konusunda +{sIz}/+{sUz} ekinden de yararlanılmıştır.

+{II}+{sIz} ekinin Kazak Türkçesindeki işlevleri

1. İsimlere eklenerek sıfat türeten +{II} eki, ilâve edildiği sözcüklerin karşıladığı nesnelerin mevcut olduğunu veya fazlalığını bildirmektir.
2. +{II} eki iklime şeklindeki isim soylu sözcük gruplarının, sıfatların, sayı sıfatlarının veya zarfların her iki sözcüğüne de eklenip, her iki sözcüğünde anlamıyla doğrudan bağlantılı ve bunların anlamlarını kapsayan sıfatlar türetir.
3. İsimlerden hem sıfat, hem isim olarak kullanılan vasıf isimleri yapan +{sIz} eki, eklendiği sözcüğe olumsuzluk anlamı verir.
4. “Sahip olma, kendinde bulundurma” görevindeki sıfat türeten +{II} /+{IU} ekinin karşıtıdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SÖZLÜKSEL BOŞLUKLAR

3.1. KAZAK TÜRKÇESİNDEKİ +II ve +sIz İSİMDEN İSİM YAPMA EKLERİ İLE TÜRETİLMİŞ SÖZCÜKLERDEKİ DİL BOŞLUKLARININ İNCELENMESİ

Çalışmanın bu bölümünde ilk olarak Lehrer'in tespit ölçütlerinden hareketle konu üzerinde bir sınırlama yaparak Kazak Türkçesindeki +{II} ve +{sIz} isimden isim yapma ekleri dikkate alınarak sözlüksel boşlukların tespiti yapılacaktır. +{II} ve +{sIz} eklerini Kazak Türkçesi- Türkiye Türkçesi Sözlüğü (2012), Kazak Türkçesi- Türkiye Türkçesi Sözlüğü (2019), Kazak Türkçesi – Türkiye Türkçesi Sözlüğü (2021) sözlükleri taranarak +{II} ve +{sIz} isimden isim yapma ekleri ile türetilmiş sözcüklerden hareketle boşluk kategorisine uygun olanlar sözcükler tespit edilmiştir. Bu kategoriler “kültürel boşluklar”, “anlamsal farklılıklardan doğan ve yapısal olarak sözlükselleşmemiş boşluklar” biçiminde değerlendirilecektir.

3.1.1. Kültürel Boşluklar

3.1.1.1. + {II} İsimden İsim Yapma Eki İle İlgili Boşluklar

1. БЕCТІ (bes+ti)

“Beş yaşındaki at” (KTS, 2019: 88). “БЕC: Beş” (KTS, 2019: 88) şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye Türkçesi sözlüğünde “Tay: Üç yaşına kadar olan at yavrusu” (TS, 2005: 1924). “Aygır: Damızlık erkek at” (TS, 2005: 158). “Kısrak: Dişi at” (TS, 2005: 1168) biçiminde ifade edilmektedir. Lakin “Beş yaşındaki at” sözcüğüne karşılık olarak gelebilecek bir sözcük bulunmamaktadır. Bunun sebebi olarak Kazak toplumundaki at yetiştiriciliği kültürünün yaygınlığı ve atın Kazak Türkleri için önemli bir yeri olması ile ilgilidir. Türkiye’de at yetiştiriciliği vardır fakat Kazak Türklerindeki kadar yaygın bir biçimde yoktur. Bu sebepten kültürel boşluk olarak değerlendirilebilir.

2. ЕНЕJІ (ene+li)

“Kaynanası olan kimse” (KTS, 2012: 145). “ЕНЕ:1. Kayın valide kaynana. 2. “Dişi hayvan” (KTS, 2012: 145) şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

TS’de kayınvalide kelimesi “Kaynana” kelimesi de “Çocuğu olan kadın ana, valide, koca karı aba, mader, nene” (TS, 2005: 1098) sözcüklerine karşılık gelmektedir. Lakin TS’de kayın validesi olan kimse için bir ifade bulunmamaktadır. Kazak Türklerinde aile kavramına çok önem verilmektedir. Otbası (ocak başı) olarak

adlandırılır. Türkiye Türkçesi için de aile kavramının önemi büyüktür kadın veya erkek için TS’de “Kaynanası olan kimse” biçiminde bir isimlendirme mevcut değildir. Bu da etnografik boşluk oluşturmaktadır.

3. EPJI (er+ li)

“Kocası olan, evli” (KTS, 2019: 148). “EP: 1. Erkek. 2. Koca, zevce. 3. Eyer. 4. Kahraman, cesur” (KTS, 2019: 147) şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

GTS’de sözcüğe karşılık olarak “Er: Erkek, koca, yiğit, asker, işini iyi bilen, erken¹” anlamları mevcuttur. “Evli: Evlenmiş olan (kadın veya erkek), evi olan, herhangi bir sayıda ev bulunan (yer)².” Şeklinde sözlükselleşmiştir. Lakin “Kocası olan” biçiminde sadece kadını kapsayan bir sözlükselleşme Türkçe sözlüğünde görülmemektedir. Bu da boşluğa yol açmaktadır.

4. ЖЕЛІСТІ (jelis +ti)

“1.Orta hızla iyi giden (at) 2. Yelişli (at)” (KTS, 2019: 183). “ЖЕЛІС: Atın orta hızlı iyi giden, yeliş” (KTS, 2019: 183).

Türklerin tarihi geçmişlerine baktığımız zaman attın Türkler için ne derece önemli olduğunu görebilmekteyiz. En zorlu savaşlarda, en mutlu günlerinde ve hayatlarının her yerinde atları n olduğunu görebilmekteyiz. Tabii ki ilk başta göçebe hayattan yerleşik hayata geçilmesi meydana gelen teknolojik gelişmeler çerçevesinde bazı Türk toplumlarında at yetiştiriciliği de azalmıştır. Lakin bazılarında eskisi gibi önemlerini korumuşlardır. Kazak Türkleri de bunlardan biridir. Türkiye de at yetiştiriciliği Kazak Türklerindeki gibi devam etmemiş sadece hobi amaçlı olarak birkaç yerde kalmıştır. TS’de Orta hızla iyi giden (at), yelişli (at) kavramlarına rastlanmamıştır. Lakin “Rahvan (En yavaş koşma biçimi), Tırıs (atın kısa adımlarla hızlı yürüyüşü), Eşkin (atın dörtnal ve tırıs arasındaki hızlı yürüyüşü), Dörtнал (atın en hızlı koşma biçimidir)” şeklinde ifade edilmektedir.

5. ИЙНДІ (iyin+di)

“Sağmal hayvanın son ve koyu sütü” (KTS, 2019: 227) “ИЙН:1. Omuz. 2. Nehrin kıvrılarak aktığı yer. 3. Bir şeyin gidişatı durumu” (KTS, 2019: 227).

¹ TDK Güncel Türkçe Sözlük 02. 02. 2022

² TDK Güncel Türkçe Sözlük 03. 02. 2022

TS’de sağmal hayvanın son ve koyu sütü olarak bir sözcük bulunmamaktadır. Lakin TS’de ve Türkiye’de sağmal hayvanın doğumdan hemen sonraki ilk sütü olarak kullanılan “Ağız (sütü)” sözcüğüne yer verilmektedir. Sağmal hayvanın son ve koyu sütü sözcüğünde bir kültürel boşluk oluşmaktadır.

6. КӨКПЕКТИ (kökpek+ti)

“Kara pazı ve kazayağı bol olan (yer)” (KTS, 2021: 411). “КӨКПЕК: Kara pazı ve kazayağı” (KTS, 2021:411).

GTS’de “Kara pazı ve kazayağı bol olan(yer)” biçiminde bir sözcük bulunmamaktadır. “Kazayağı: Ispanakgillerden yaprakları kazayağına benzeyen bir bitki³.” “Kara pazı: koyun sarmaşığı denilen ot, sirken⁴” şeklinde ifade edilmiştir. Kazak Türkçesinde “Kökpek (Kara pazı/kazayağı) develerin çok sevdiği bir bitki” olarak geçmektedir. Türkiye’de deve yetiştiriciliğinin az olmasından kaynaklı olarak da Türkiye Türkçesinde kara pazı veya kazayağının bol olduğu yeri belirten bir sözcük mevcut olmayabilir. Bu durumda Türkiye Türkçesi açısından kültürel boşluk oluşturmaktadır.

7. ҚАПТАЛЫ (qarta+lı)

“Kalın bağırsağı yağlı at” (KTS, 2021: 499). “ҚАПТА: Etin kalın bağırsağından yapılan sucuk” (KTS, 2021: 498).

TS’de kalın bağırsağı yağlı (at) ve sözcüğün kök durumundaki karta ifadesinin açıklaması olan atın kalın bağırsağından yapılan sucuk manasında sözcük bulunmamaktadır. Türkiye’de at eti ve at etinden sucuk yapmak tercih edilmeyen bir durumdur. Türkiye’de at binicilik, yük taşımacılığı, tarım için kullanılmaktadır. Kalın bağırsağı yağlı (at) sözcüğü Türkiye Türkçesi için etnografik boşluk oluşturmaktadır.

8. ҚАСҚАЛЫ (qasqa+lı)

“1. Alnı açık, alnında saç olmayan (insan). 2. Alnında küçük akıtma olan (at)” (KTS, 2021: 503). “ҚАСҚА: 1. Bazı hayvanların alınlarında bulunan beyaz leke, sakar, akıtma. 2. Zavallı. 3. Güçlü, etkili” (KTS, 2021:503).

GTS’de sözcüğün birinci anlamı olan “Alnı açık, alnında saç olmayan (insan)” ifadesine karşılık olarak “Kel: Saçı dökülmüş olan kimse⁵”, “Alnı açık: Hesap verecek

³ TDK Güncel Türkçe Sözlük 03. 02. 2023

⁴ TDK Güncel Türkçe Sözlük 03. 02. 2023

⁵TDK Güncel Türkçe Sözlük 05. 02. 2022

durumda olan, dürüst⁶” şeklinde ifade edilmektedir. Ancak TS’de alını açık ve alnında saçı olmama durumlarını tam şekilde ifade edebilecek sözcüğe rastlanılmamıştır.

9. ҚАТЫНЖАНДЫ (qatınjan+ dı)

“Bayanları seven, devamlı kadın düşünen (erkek)” (KTS, 2021: 508). “ҚАТЫН: 1. Zevce, eş. 2. Kadın. 3. Korkak, yüreksiz” (KTS, 2021: 508) “ЖАНДЫ:1. Canlı, diri. 2. Önemli, gerekli” (KTS, 2019: 168).

TS’de “Bayanları seven, devamlı kadın düşünen (erkek)” anlamlarında özel bir adlandırma yapılmamıştır. Bu durumu Türkiye Türkçesi sözlüğünde karşılayan bir ifadeye rastlanılmadığı için boşluk oluşturmaktadır.

10. ҚҰЛЫНДЫ (qulın+dı)

“Kulunu olan (kısırak)” (KTS, 2021: 560). “ҚҰЛЫН: 1. Kulun, atın altı aya kadar olan yavrusu. 2. Çocuk. 3. Çocuğu şımartmak için söylenen sevgi sözü” (KTS, 2021: 561).

GTS’de kelimenin kökeni olan qulın sözcüğüne karşı olarak “Kulun: Atın altı aya kadarki yavrusu, tay, eşek at yavrusu⁷ “anlamlarına gelen sözcüğe rastlanmaktadır. Ancak kulunu olan kısırak için bir ifadeye rastlanılmadığı için boşluk oluşturmaktadır.

11. ҚҰНДЫЗДЫ (qunduz+dı)

“1. Kunduzu olan, kunduzu çok. 2. Kunduz postu takılmış (yaka, kol)” (KTS, 2021: 564). “ҚҰНДЫЗ: 1. Kunduz. 2. Kunduz postu” (KTS, 2021: 564).

GTS’de kunduzu olan, kunduzu çok ve kunduz postu takılmış yaka anlamlarına gelen bir sözcüğe rastlanılmamıştır. Kelimenin kökü olan “Kunduz: Kemirgenlerden, kuyruğu geniş ve yassı, art ayak parmaklarının arası perdeli, ağaçları kemirerek beslenen, su kıyılarında yaşayan, yuvalar ve su setleri kuran, postu değerli bir hayvan, su iti, su köpeği⁸.” Anlamlarını taşımaktadır. Kunduzlar nesli tükenmekte olan hayvanlar arasında olduğu ve Türkiye’de sadece güney doğu Anadolu bölgesinin sulak alanlarında yaşadıkları için avı yapılmamaktadır. Bu nedenle kunduzu olan kunduz postu takılmış yaka, kol anlamlarını karşılayan sözcüğe rastlanılmamıştır. Türkiye Türkçesi için etnoğrafik boşluk olarak değerlendirilebilir.

⁶ TDK Güncel Türkçe Sözlük 07. 02. 2022

⁷ TDK Güncel Türkçe Sözlük 11. 02. 2022

⁸TDK Güncel Türkçe Sözlük 16. 02. 2022

12. МҮШЕЛІ (müşe+li)

“1. içinde hayvanın on iki uzvundan birinin bulunduğu (yemek). 2. Yakışıklı, gösterişli, yapılı. 3. Saygıdeğer, hürmetli, değerli”(KTS, 2021: 652). “МҮШЕ: İnsan veya hayvanların uzvu, azası. 2. Kesilen hayvanın etinin misafirlerin önemine göre paylaşılması 3. Üye, aza” (KTS, 2019: 416).

Her toplumun kendine has olarak isimlendirdikleri yemek kültürü mevcuttur. Sözcüğün birinci anlamını karşılayan içinde hayvanın on iki uzvundan birinin bulunduğu (yemek) olarak geçen veya sözcüğü çağrıştıran yemek çeşidine TS’de rastlanılmamaktadır. Sözcüğün kökü olan müşe kelimensin karşılığı mevcuttur. Bu durum etnoğrafik boşluk oluşturmaktadır.

13. ОБАЛЫ (oba+lı)

“Kurganı olan, höyük bulunan (yer)” (KTS, 2021: 675). “ОБА: Kurgan höyük” (KTS, 2021: 675).

GTS’de kelimenin kökü olarak verilen “Kurgan, höyük: Tepe biçiminde mezar ve ilk çağlar da mezar üzerine toprak yığılarak yapılan tepe⁹”olarak verilmiştir. Lakin sözcüğün birinci anlamı olan kurganı olan, höyük bulunan yer olarak bir isimlendirmeye rastlanılmamıştır. Eski uygarlıklardan kalma anıt mezarlar olarak tanımlanan kurgan ve höyükler toplumların bulundukları bölgelerde yaşamış olan uygarlıkların bırakmış olduğu tarihi kalıntılardır. Genellikle Orta Asya ve Doğu Avrupa’ da yoğunlukla bulunmaktadır.

14. ШӘУЛІ (şäv+li)

“Beş yaşındaki erkek kartal” (KTS, 2021: 1046). “ШӘУ: Avcı kuşun yaşlılık dönemi” (KTS, 2021: 1045).

İnsanlığın ortaya çıkışından beri var olan avcılık Eski Türk toplulukları içinde geçerli bir uğraş olmuştur. Türkler avlanmaya önem vermiş yırtıcı kuşları da bu avlanmalarında temel araç olarak kullanmıştır. Kazakistan toplumunda avcılığın geçmişteki işlevine devam ederken Türkiye de durum sadece hobi amaçlı yapılan bir spora dönüşmüştür. Türkiye de kartal ve doğan ile av yapılmamaktadır. Kazakistan coğrafyasında kartal ve doğan avcılığı mevcuttur.

⁹ TDK Güncel Türkçe Sözlük 17. 02. 2022

TS’de beş yaşındaki erkek kartala ilgili kullanılmış bir sözcüğe rastlanılmamaktadır. Ama avcılık üzerine “Av, *av hayvanı, av kuşu, av köpeği, av tezkeresi, av sürgünü, sürekle avı, sökün avı, sürgün avı, avcı, avcı çantası, avcı eri, avcı hattı, avcı otu, avcı uçağı, av dönemi, avlama, avlanmak, avlatmak, av mevsimi, av sezonu, av yasağı, avlanma mevsimi, avlak, avlanma işi, kadın avcılığı gönül avcılığı atmaca.*” gibi kelimelere yer verilirken avcı kuşun yaşlılık dönemini ve beş yaşındaki erkek kartalı ifade edebilecek bir sözcüğe rastlanılmamıştır (TS, :2005: 142-157).

15. IIIЕYII (şev+li)

“Ana kartal” (KTS, 2019: 669).

Yukarıda şevli sözcüğü için verilen açıklama şevli sözcüğü için de geçerlidir. TS’de özel olarak kartalların kendi içlerinde ana kartal, beş yaşındaki kartal biçiminde isimlendirmeleri ile ilgili sözcüklere rastlanılmamıştır

16. IIIIEKTI (işek+ti)

“Telli, tel takılmış (dombra)” (KTS, 2021: 1119). “IIIIEK:1. Bağırsak. 2. Tel (kopuz, dombra)” (KTS 2021:1118).

GTS’de “Kopuz: Ozanların çaldığı Türk sazı¹⁰.” Dombra kelimesi TS’de “İki telli bir Türk çalgısı olarak tanımlanmıştır.” Kopuz Türk kültürünün önemli müzik aletlerinden biridir. Kopuz ve dombra Kazak toplumunda önemini korumuş önemli bir müzik aleti olarak ifade edilmektedir. Ancak Türkiye’de “Dombra ve kopuz” gibi müzik aletleri yerine “Saz, bağlama, zurna, davul, def, kabak keme, ud, kemençe, yaylı tambur, delbek, kanun, darbuka” gibi çalgı aletlerine bırakmıştır. Dombra kullanımı olmadığı için TS’ de hayvanın bağırsağından yapılmış telli, tel takılmış, tel ifadelerini karşılayan bir sözcüğe rastlanılmamıştır.

17. YKII (üki+li)

“Puhu kuşunun tüyü takılan, takılmış olan (takke, dombra)” (KTS, 2021: 989). “YKİ: “1. Puhu kuşu. 2. Puhu kuşunun tüyü” (KTS, 2021: 989)

Kazak Türkleri çok geniş bir coğrafyaya sahip oldukları için bulundukları bölgede birçok hayvana ev sahipliği yapmaktadırlar. Birçok türden kuşlara da ev sahipliği yapmaktadırlar. Kazak Türkleri hayvanları isimlendirirken onların bulundukları

¹⁰ TDK Güncel Türkçe Sözlük 18. 02. 2022

türe göre, cinsiyetine, yaşına, renklerine, seslerine, uzuvlarına, bulundukları bölgelerin isimlerine göre adlandırma yapmışlardır. Baykuşgiller familyasından olan puhu kuşunu da yansıma seslerden oluşan kuş adları içerisinde değerlendirilmektedir (Kaplankıran, 2017: 217-250).

GTS’de kelimenin kökeni olan “Üki: Bayağı puhu kuşu ¹¹ ” anlamına gelmektedir. Lakin dombra müzik aleti Türkiye’de yaygın olmadığı için puhu kuşunun tüyü takılmış olan, takke dombra şeklinde bir isimlendirmeye rastlanılmamıştır. Bu durum Türkiye Türkçesi açısından kültürel boşluğa yol açmaktadır.

18. БАҚАЙЛЫ (baqay+lı)

“ 1. Aşık kemiği büyük olan (at)” (KTS, 2019: 73). “БАҚАЙ: Ayak parmak kemiği” (KTS, 2019: 73).

TS’de “Aşık kemiği büyük olan (at)” biçiminde bir ifadeye rastlanmamıştır. At kültürünün Kazakistan coğrafyasında aktif bir şekilde yapılmaktadır. Ancak Türkiye Türkçesinde at kültürü sadece bir spor olarak kalmıştır. Kazakistan coğrafyasının geniş bir hayvan çeşitliliği olduğu ve bu hayvanların her bir özelliği ile ayrı adlandırma yapılmıştır. TS’de bu şekilde bir adlandırmaya rastlanılmamıştır. Bu nedenle kültürel boşluklar arasında alabiliriz.

19. ЖАРФАКТЫ (jargak+tı)

“Deri elbise giyen, kürklü” (KTS, 2019: 172). “ЖАРФАК: 1. Tabaklanmış deri. 2. Tay ve kuzu derisinden yapılan dış giyim. 3. Zar” (KTS, 2019: 172).

TS’de deri sözcüğüyle türetilmiş sözcüklerin anlamları “Deri: İnsan ve hayvan vücudunu kaplayan tüy, kıl veya pullu kaplı örtü, cilt, ten, işlenerek kullanıma getirilmiş hayvan derisi” şeklinde tanımlanır. TS’de “Deri, deri altı, derici, derili, alt deri, dış deri, iç deri, orta deri, üst deri, üst deri altı, dana derisi, domuz derisi, kaplan derisi, tırnak derisi, yılan derisi, hayvanın postundan yapılmış giysi, kürklü, kürk hayvanı, kürkçü, kürk böceği” şeklindeki ifadeler rastlanmıştır. Ancak deri elbise giyen ifadesine rastlanmamaktadır. Türkiye deri işleme sanayi bulunmaktadır. Deri elbise giyen ifadesi kürklü ifadesiyle verilmeye çalışılmış kürklü sözcüğünün anlamı kürkü olan biçimindedir.

¹¹ TDK Güncel Türkçe Sözlük 20. 02. 2022

3.1.1.2. + {sIz} İsimden İsim Yapma Ekiyle Oluşmuş Kültürel Boşluklar

1. КІНДІКСІЗ (kindik+siz)

“1. Göbeksiz. 2. Soysuz, nesli kesilen” (KTS, 2021: 443). “КІНДІК:1. Göbek. 2. Merkez. 3. Mekân, rahat yer” (KTS, 2021: 443).

GTS’de “Göbeksiz göbeği olmayan¹²” manasında kullanılmaktadır. Kazak Türkçesinde göbeksiz sözcüğünün anlamı “Anne ile bebek arasındaki bağ, göbek bağı olmayan” anlamını ifade etmektedir. TS’de göbek bağına ifade eden sözcük kullanılmaktadır. Lakin göbeksiz yani göbek bağı olmama durumunu ifade eden bir sözcüğe rastlanılmamıştır.

2. ЖАНАЗАСЫЗ (janaza+sız)

“Cenaze töreni yapılmamış olan” (KTS, 2019: 167). “ЖАНАЗА: Cenaze” (KTS, 2019: 167).

TS’de cenaze töreni yapılmamış olan kimse isim bir adlandırma yapılmamıştır. Kelimenin kökü olan “Cenaze, defin, defin töreni, cenaze alayı, cenaze duası, cenaze namazı” gibi adlandırmalar mevcuttur. Cenaze töreni yapılmamış olan kimse sözcüğü Türkiye Türkçesi için boşluk oluşturmaktadır.

Tablo 1: Tespit Edilen Kültürel Boşluklar

+lı/+lı	+dı/ +dı	+tı/+tı	+sız/ +sız
БАҚАЙЛЫ (baqaylı)	ИЙІНДІ (iyindi)	БЕСТІ (besti)	ЖАНАЗА- СЫЗ (janazasız)
ЕНЕЛІ (eneli)	ҚАТЫНЖАНДЫ (qatınjandı)	ЖАРҒАКТЫ (jargaktı)	КІНДІКСІЗ (kindiksiz)
ЕРЛІ (erli)	ҚҰЛЫНДЫ (qulındı)	ЖЕЛІСТІ (jelisti)	
ҚАСҚАЛЫ (qasqalı)		КӨКПЕКТИ (kökpekti)	
ҚАРТАЛЫ (qartalı)	ҚҰНДЫЗДЫ (qunduzdı)	ІШЕКТИ(işekti)	
МҮШЕЛІ (müşeli)			
ОБАЛЫ (obalı)			
ҮКІЛІ (ükili)			
ШӘУЛІ (şävli)			
ШЕУЛІ (şevli)			

¹² TDK Güncel Türkçe Sözlük 16. 03. 2022

3.1.2. Anlamsal Farklılıklardan Doğan Boşluk Ve Yapısal Olarak Sözlükselleşmemiş Boşluklar

+{II} ve +{sIz} isimden isim yapma ekleriyle oluşmuş sözcüklerin yapısal olarak var olduğu fakat sözcüğün anlamının Kazak Türkçesi ile Türkiye Türkçesinin anlamlarının uyuşmamasından kaynaklanan boşluklar ve Kazak Türkçesinde Sözcüğünde (2019) yapısal olarak var olup Türkiye Türkçesi Sözlüğünde (2005) bulunmamasından kaynaklı boşluklardır. Bu başlık altında verilmeye çalışılmıştır.

3.1.2.1. +{II} İsimden İsim Yapma Ekiyle Oluşanlar

1. АЗУЛЫ (azuv+lı)

“1. Azı dişleri iri olan 2. Azılı güçlü kuvvetli. 3. Azılı, sert mizaçlı, katı” (KTS, 2021: 36). “АЗУ: Azı dişi”(KTS, 2021: 36).

TS’de azılı sözcüğü “1. Gözü bir şeyden yılmayan, azgın. 2. Çok şiddetli, korkunç “anlamlarında kullanılmıştır. Sözcüğün kök biçimi olan azuv kelimesi Kazak Türkçesindeki anlamını olan azı dişi sözcüğünü karşılamaktadır. Ancak azı dişi iri olma durumunu karşılayan bir ifade bulunmamaktadır.

2. АҚЫНЖАНДЫ (aqınjan+dı)

“Şiir seven kişi, şiir sever” (KTS, 2019: 32). “АҚЫН: Şair, âşık, ozan” (KTS, 2019: 32). ЖАН: “Can” (KTS, 2019: 168).

GTS’de sözcüğün bu yapısına rastlanılmamaktadır. Türkiye Türkçesinde şiir seven kişi, şiir sever anlamları için özel bir adlandırma bulunmamaktadır. Bu nedenle yapısal boşluk oluşturmaktadır.

3. АПАТТЫ (apat+tı)

“Tehlikeli, facialı, afete uğrayan” (KTS, 2019: 44). “АПАТ: Facia, afet, kaza, felaket” (KTS, 2019: 43).

TS’de afetli sözcüğüne rastlanılmamıştır. Sözcüğün kökü olan afet kelimesinin anlamı “1. Çeşitli doğa olaylarının sebep olduğu yıkım. 2. Kıran” biçimindedir (TS, 2005: 24). TS’de “Afet istasyonu, doğal afet, tabii afet, afetzede” biçimde sözcüklere yer verilmiştir. Lakin afetli yapısıyla karşılaşılmamıştır. Bu nedenle yapısal alanda bir boşluk ortaya çıkmaktadır.

4. АПАЛЫ-СІҢІЛІІ (apa+lı -siñli+li)

“Kız kardeşler” (KTS, 2019: 43). “АПА: 1. Abla, teyze, hala. 2. Anne, ana”(KTS, 2019: 43). СІҢІЛІ: “(Ablası için) Küçük kız kardeşler” (KTS, 2019: 535).

Türkiye Türkçesinde yukarıda “Kız kardeşler” açıklaması ile verilen sözcüğün yapısal olarak karşılığı bulunmadığı için yapısal anlamda boşluk oluşturmaktadır. Türkiye Türkçesinde kız kardeşler için özel olarak bir adlandırma yapılmamıştır.

5. ӘУЛЕТТІ (ävlet+ti)

Akrabası çok sülalesi geniş, geniş aileli” (KTS, 2019: 67). “ӘУЛЕТ : Haneden, sülale, boy, aşiret, oymak” (KTS, 2019: 67).

TS’de sözcüğün evlatlı biçimi mevcuttur. GTS’de “Evlatlı: evladı olan¹³ şeklinde verilmiştir. GTS’de “Evlat: 1. Bir kimsenin oğlu kızı. 2. Sülale¹⁴” anlamlarında kullanılmıştır. “Sülale: Soy, hısım, akraba” anlamlarını taşımaktadır. Ancak Akrabası çok sülalesi geniş, geniş aileli anlamını taşıyan bir sözcüğe rastlanmamıştır.

6. БЕДЕЛДІ (bedel+di)

“1. Saygın, itibarlı, nüfuz sahibi. 2. Ünlü, tanınmış” (KTS, 2019: 84). “БЕДЕЛ: 1. İtibar, otorite, nüfuz. 2. şan, şöhret, ün” (KTS, 2019: 84).

TS’de bedelli sözcüğüne karşıt olarak “1. Bedeli olan, bedeli ödenen. 2. Bedelci” anlamlarına rastlanmaktadır. Kelimenin kökü olan bedel sözcüğü için “1. Değer, fiyat kıymet. 2. Bir şeyin yerini tutabilen karşılık. 3. Başkasının adına ve onun parası ile hacca giden kimse. 4. Eşit, denk. 5. Askerlik yapmamak veya yapılacak süreyi kısıtlamak için devlete ödenecek para” şeklindedir (TS, 2005: 231). TS’de bedelli sözcüğünün saygın itibarlı, nüfuz sahibi anlamlarına rastlanılmamıştır.

7. БЕЛДІ (bel+di)

“1. Güçlü, kuvvetli. 2. Otoriter, itibarlı” (KTS, 2019: 86). “БЕЛ: 1. Bedenin kemer bağlanacak yeri, bel. 2. Dağın sırtı. 3. Dayanak arka” (KTS, 2019: 86).

TS’de kelimenin kök biçimi olan bel sözcüğünün anlamı Türkiye Türkçesindeki anlamını korumuştur. Ancak beldi sözcüğü TS’de beli olan anlamında kullanılmıştır. Kelime Türkiye Türkçesinde belli yapısına rastlanmaktadır. Ancak sözcüğün anlamı konusunda boşluk oluşmaktadır.

8. БЕТТІ (bet+ti)

“1. Geniş yüzlü (kişi). 2. Cesur gözünü budaktan sakınmayan” (KTS, 2019: 88). “BET: 1. Yüz. 2. bir şeyin üst tarafı, üst kısmı. 3. kitap veya defter sayfası” (KTS, 2019: 88).

¹³ TDK Güncel Türkçe Sözlük 22. 03. 2023

¹⁴ TDK Güncel Türkçe Sözlük 26. 03. 2023

TS’de betli sözcüğünün anlamını karşılayan bir sözcüğe rastlanılmamıştır. Sözcüğün kökeni olan bet kelimesini anlamı “Beniz, bereket” Anlamlarını taşımaktadır. Türkiye Türkçesinde kelimenin 1. Anlamı “geniş yüzlü (kişi)” Türkiye Türkçesinde betli yapısı sözlükselleşmemiştir. Mevcut değildir Ancak sözcüğün 2. Anlamı olan cesur gözünü budaktan sakınmayan anlamı anlamsal olarak boşluk oluşturmaktadır (TS, 2005: 252).

9. БІЛІМДІ (bilim+di)

“Bilgili okumuş” (KTS, 2019: 104). “БІЛІМ: Bilgili, bilim, ilim” (KTS, 2019: 105).

DS’de bilimli sözcüğü “Anlayışlı, akıllı, bilgili¹⁵” biçiminde karşımıza çıkmaktadır. TS’de “1. Bilgi, ilim. 2. Genel geçerlik ve kesinlik nitelikleri gösteren yöntemli dizgesel bilgi. 3. Belli bir konuyu bilme isteği” (TS, 2005: 269). Biçiminde karşımıza çıkmaktadır. Türkiye Türkçesi GTS’de bilgili yapısına rastlanmamıştır. Bilgili şeklinin TS’de mevcut olmayışı yapısal olarak boşluk oluşturmaktadır.

10. ДӘМДІ (dem+di)

“1. Tatlı, lezzetli. 2. İlginç, anlamlı, çekici, zevkli” (KTS, 2019:124). “ДӘМ:1. Tat, zevk, lezzet. 2.yemek, aş” (KTS, 2019:123).

TS’de sözcüğün yapısal olarak demli biçimi mevcuttur. Ancak sözcüğün Türkiye Türkçesindeki anlam karşılığı olarak “Çok demlenmiş, koyu” biçimindedir. Sözcüğün kök biçimi olan dem sözcüğü de “1. Hazırlanan çayın renk ve koku bakımından istenilen durumu. 2. Pişirilen yemeklerin yenecek kıvama gelmesi. 3. Soluk, nefes. 4. Zaman, çağ. 5. İçki. 6. Koku. 7. Kan” Anlamlarında karşımıza çıkmaktadır (TS, 2005: 491- 495). Bu nedenle sözcüğün anlamsal olarak karşılığının bulunmamasından kaynaklı boşluk oluşmaktadır.

11. ДӘСТҮРЛІ (destür+li)

“Geleneksel, ananevi” (KTS, 2019:125) . “ДӘСТҮР: Âdet, gelenek, ananevi” (KTS, 2019: 125).

TS’de sözcüğün desturlu biçimi ile kullanımı mevcuttur. Ancak anlamsal farklılıklar görülmektedir. TS’de sözcüğün anlamı olarak “izni olan” biçiminde

¹⁵ TDK Derleme sözlüğü 20. 05. 2023

verilmektedir. Sözcüğün kökü destur kelimesi de “izin, müsaade” anlamında kullanılmıştır. Bu nedenle anlamsal olarak bir boşluk yaratmaktadır (TS, 2005: 511).

12. ДУАЛЫ (duva+lı)

“Büyülenmiş, sihir yapılmış olan (kimse)” (KTS, 2019: 133). “ДУА: Büyü, sihir” (KTS, 2019: 133)

TS’de sözcüğün anlamı “dua okuyan, dua ede” (TS, 2005: 574) anlamlarını taşır. Sözcüğün kökü olan dua ise “1. Yakarış. 2. Tanrıya yalvarma, yakarış için söylenen dini metin” (TS, 2005: 573). TS’de sözcük dualı yapısı ile mevcuttur. Ancak anlamsal olarak farklılıklar görüldüğü için anlamsal olarak boşluk yaratmaktadır.

13. ДҮНИЕЛІ (düniye+li)

“ Varlıklı, zengin, malı mülkü yeterli olan” (KTS, 2019:135). “ДҮНИЕ: 1. Dünya, âlem. 2. Varlık mal mülk” (KTS, 2019:135).

TS’de sözcüğün karşılığı olarak “Dünyalı: Dünyaya ait olan” biçiminde verilmektedir. Sözcüğün kökü olan dünya ise “1. Dış, çevre ortam. 2. inançları bir olan ülke veya insanlar topluluğu. 3. Meslek veya iş birliği içinde bulunma, camia. 4. El gün, herkes. 5. Duygu, düşünce ve hayal âlemi. 6. Güneşe yakınlık bakımından üçüncü gezegen, acun” (TS, 2005: 586) şeklinde tanımlanmıştır. Ancak sözcüğün Kazak Türkçesindeki anlamı ile karşılığı verilmediği için anlamsal olarak boşluk yaratmaktadır.

14. ДИДАРЛЫ (didar+lı)

“Güzel, yakışıklık” (KTS, 2019:129). “ДИДАР: Didar, yüz, çehre, sima” (KTS, 2019: 129).

TS’de didarlı yapısıyla bir sözcüğe rastlanmamaktadır. Sözcüğün kök şekli olan didar sözcüğü “Yüz, çehre” anlamlarında kullanılmaktadır (TS, 2005: 521). Didarlı yapısıyla kullanımı mevcut olmadığı için yapısal olarak boşluk oluşturmaktadır.

15. ДҮНИЕЖАНДЫ (düniyejan+dı)

“Mal mülkü seven, dünya canlısı, mal canlısı” (KTS, 2019:1 35). “ДҮНИЕ: 1. Dünya, âlem. 2. Varlık, mal mülk” (KTS, 2019: 135).

GTS’de dünya canlı yapısıyla bir sözcüğe rastlanılmamıştır. GTS’de sözcüğün açıklamalarından biri olan “Mal canlısı: Mala çok düşkün, malı çok seven¹⁶” anlamında kullanılmaktadır. Ancak dünya canlı yapısıyla kullanımı olmadığı için yapısal olarak boşluk oluşturur.

16. EKIECTI (ekies+ti)

“Yarım akıllı, deli” (KTS, 2019: 141). “EKI: 1. İki.2. bazı kelimelerle kullanılarak ölçü, miktar bildirir. 3. Çift” (KTS, 2019: 141). “EC: 1. Akıl, us, hafıza. 2. Arkadaş, dayanak” (KTS, 2019: 150).

GTS’de sözcüğün karşılığına rastlanmamıştır. Sözcüğün yukarıda verilen açıklamalarından hareketle “Yarım akıllı: Akı az, aptal¹⁷” biçiminde verilmiştir. “Us: Akıl¹⁸” anlamını taşımaktadır. TS’de iki ve akıl sözcüğünün birleşmesinden meydana gelen yapısal bir sözcüğe rastlanılmadığı için burada yapısal olarak boşluk oluşturmaktadır.

17. EJI/II (el+di)

“Yerleşilmiş, meskûn” (KTS, 2019: 142). “EJI: 1. Halk, millet. 2. Memleket” (KTS, 2019: 142).

TS’de “1. Kırk dokuzdan sonra gelen sayının adı. 2. Eli olan (TS, 2005: 628) biçimindedir. Sözcüğün kökü olan el ise 1. Kolun bilekten parmak uçlarına kadar olan, tutmaya ve iş yapmaya yarayan bölümü. 2. Sahiplik, mülkiyet. 3. Kez, defa 4. Yönetim, baskı, etki. 5. Yabancı, yakınların dışında kalan kimse. 6. Ülke, yurt, il” (TS, 2005: 620) biçiminde anlamları verilmektedir. Elli Sözcüğü anlamsal karşılığı olarak verilen yerleşilmiş, meskun anlamları ile Türkiye Türkçesinde anlamsal olarak bir karşılığı bulunmamaktadır. Bu durum da anlamsal olarak boşluk oluşturmaktadır.

18. EHCEJI (eñse+li)

“Yapılı, büyük, iri, yüksek” (KTS, 2019: 146). “EHCE: 1. Boynun arkası, ense. 2. Vücut, beden. 3. Güç kuvvet” (KTS, 2019: 146).

TS’de sözcüğün enseli yapısına rastlanılmamıştır. Sözcüğün kök biçimi olan ense sözcüğü ise, “Boynun arkası” (TS, 2005: 639) biçiminde anlamlandırılmıştır. Sözcük yapısal olarak boşluk oluşturmaktadır.

¹⁶ TDK Güncel Türkçe Sözlük 04.04.2023

¹⁷ TDK Güncel Türkçe Sözlük 07.04. 2023

¹⁸ TDK Güncel Türkçe Sözlük 10. 04. 2023

19. ЖАЗЫҚТЫ (jazıq+tı)

“Suçlu, kabahatli (KTS, 2019: 158). “ЖАЗЫҚ: Suç, kabahat, günah” (KTS, 2019: 158).

TS’de sözcüğün yazıklı yapısına rastlanılmamıştır. Ancak sözcüğün kök biçimi olan yazık sözcüğü “1. Herkesin üzülebileceği şey, günahsız. 2. Kınama anlatan bir söz. 3.acıma üzüntü anlatan bir söz” (TS, 2005: 2155) biçiminde tanımlanır. Sözcük yapısal olarak boşluk oluşturmaktadır.

20. ЖАСТЫ (jas+tı)

“Yaşıt, akran” (KTS, 2019: 176). “ЖАСТ:1. Yaş. 2. Genç, toy. 3. Körpe daha büyümemiş. 3. Taze. 4. Yaş, gözyaşı” (KTS, 2019: 174)

TS’de sözcüğün “Yaşlı: 1. Yaşı ilerlemiş, kocamış, ihtiyar (kimse). 2 yaşlı, gözü yaşlı” (TS, 2005: 2144). Yaş sözcüğü ise “1. Doğuştan veya kuruluştan beri geçen ve yıl birimi ile ölçülen, zaman, sin.2. çağ. 3. Nemli ıslak” (TS, 2005: 2142). Sözcüğün yaşlı yapısı mevcuttur. Ancak sözcük anlamsal olarak yaşıt, akran ifadelerini karşılamadığı için anlamsal bir boşluk oluşmuştur.

21. ЖАУАПТЫ (javap+tı)

“Sorumlu, mesuliyetli” (KTS, 2019: 177). “ЖАУАП: 1.cevap, yanıt. 2. Çözüm, sonuç, cevap” (KTS, 2019: 177).

TS’de “İçinde cevap bulunan, yanıtı” (TS, 2005: 362) ifadeleri cevaplı sözcüğünün açıklaması olarak karşımıza çıkmaktadır. Sözcüğün kökeni olan cevap sözcüğü Türkiye Türkçesi ile aynı anlamları taşımaktadır. Ancak cevaplı sözcüğünde bu durum anlamsal olarak farklılık göstermektedir. Cevaplı sözcüğündeki anlamsal farklılık sebebi ile anlamsal olarak boşluk oluşmuştur.

22. ЖЕМИCTI (jemis+ti)

“1. Meyvesi bol, meyveli. 2. Verimli, yararlı başarılı, semereli” (KTS, 2019: 184). “ЖЕМИС: Meyve, yemiş” (KTS, 2019: 184).

TS’de yemişli sözcüğü yemişi olan, meyve veren. Sözcüğün kökü olan “Yemiş; 1. Bitkilerde dölleme sonunda çiçeği meyve yapraklarından oluşan ve tohumu taşıyan organ, meyve. 2.incir. 3. Kuru yemiş, 4. Yaş incir” (TS, 2005: 2165). Sözcüğün Kazak Türkçesindeki 2. Anlamı olan verimli, yararlı, başarılı semereli ile Türkiye

Türkçesindeki yemişli anlamı ile uyuşmamaktadır. Bu durumda da anlamsal olarak ortaya çıkan bir boşluk oluşmaktadır.

23. ЖЕТИМЛІ (jetim+li)

“Yeterli, bol” (KTS, 2019: 187). “ЖЕТИМ: 1. Yetim, öksüz. 2. Koruyucusu, hamisi olmayan” (KTS, 2019: 187).

GTS’de sözcüğün yetimli yapısı bulunmamaktadır. Kelimenin kökü olan yetim sözcüğü ile Türkiye Türkçesindeki anlamsal olarak uyuşmaktadır. GTS’de “Yetim: Babası ölmüş olan çocuk, babasız¹⁹” biçiminde karşımıza çıkmaktadır. Sözcük Türkiye Türkçesinde yapısal olarak boşluk yaratmaktadır.

24. ЖИМАЛЫ (jiyma+lı)

“ЖИМА: Açılır kapanır” (KTS, 2019: 188) biçiminde verilmektedir.

TS’de yığmalı sözlüğüne rastlanılmamıştır. Kelimenin kökü olan yığma sözcüğü “Yığmak işi” (TS, 2005: 2179) şeklinde verilmektedir. TS’de yığmalı yapısı olmadığı için yapısal olarak boşluk yaratmaktadır.

25. ЖИНАУЛЫ (jiynav+lı)

“ЖИНА-: 1.Toplamak, yığmak. 2. İnsanları bir araya getirmek. 3.Düzene sokmak, düzenlemek” (KTS, 2019: 188). “ЖИ: Toplanan, bir araya getirilen” (KTS, 2019: 188).

TS’de sözcüğün yığnaklı biçimine rastlanılmamıştır. Sözcüğün kök biçimi olan yığın sözcüğü “1. Bir şeyin yığılmasıyla oluşturulan küme, tepe. 2. Birçok kimsenin veya nesnenin bir araya gelmesi ile oluşan, kalabalık, küme, kitle, kütle” (TS, 2005: 2177) biçimdedir. TS’de sözcüğün yığnak biçimi de mevcuttur. Ancak yığılmalı yapısı bulunmadığı için yapısal olarak boşluk yaratmaktadır.

26. ЖІРЕНІШТІ (jireniş+ti)

“Tiksindirici, iğrenç” (KTS, 2019: 188). “ЖІРЕНІШ: İğrenti, iğrenç, tikslenme” (KTS, 2019: 188).

TS’de sözcüğün kökü olan jiyreniş sözcüğüne karşıt olarak “İğreniş” biçimi mevcuttur sözcüğün anlamsal karşılığı iğrenme işi veya biçimi Kazak Türkçesi ile benzerlik göstermektedir. TS’de sözcüğün iğrenişli yapısı bulunmadığı için yapısal olarak boşluk oluşturmaktadır.

¹⁹ TDK Güncel Türkçe Sözlük 15.04. 2023

27. ЖҰЛДЫЗДЫ (juldız+lı)

“1. Yıldızlı. 2.Ünlü, yıldızı parlayan, ün kazanmak” (KTS, 2019: 197). “ЖҰЛДЫЗ: Yıldız”(KTS, 2019: 196).

TS’de yıldızlı sözcüğünün anlamı “1.Üzerinde yıldız bulunan. 2. Bulutsuz, duru, açık” (TS, 2005: 2181). Sözcüğün Kazak Türkçesindeki 2. anlamını “olan ünlü, yıldızı parlayan, ün kazanmak” anlamını karşılayan bir yapısı bulunmadığı için anlamsal olarak boşluk oluşturmaktadır.

28. ЖҮЗДІ (jüz+di)

“Keskin, çok kesici” (KTS, 2019: 200). “ЖҮЗ: 1. Sima, çehre, yüz. 2. Yüz (sayı). 3. Yüz (bıçak, ustura vb.)” (KTS, 2019: 200).

TS’de yüzlü sözcüğü için “1. Yüzü herhangi bir nitelikte olan. 2. Şımartılmış, yüz bulmuş (kimse)” anlamları mevcuttur. Sözcüğün Kazak Türkçesindeki anlamı olan “Keskin, çok kesici” anlamıyla bir sözcüğe rastlanılmamıştır. GTS’de sözcüğün “Yalım: Kılıç, bıçak gibi araçların keskin yüzü anlamı²⁰” ile verilmektedir.

29. ЖІГЕРЛІ (jiger+li)

“Gayretli, cesaretli, güçlü, kuvvetli” (KTS, 2019: 207). “ЖІГЕР: Gayret, cesaret, güç” (KTS, 2019: 207).

DS’de sözcüğün ciğerli yapısına rastlamaktayız.“Ciğerli: Atılğan, merhametli²¹” anlamlarını taşımaktadır. Kazak Türkçesindeki anlamı olan “Gayretli, cesaretli güçlü kuvvetli” anlamlarını taşımamaktadır. Türkçede sözcüğün Kazak Türkçesindeki anlamları ile kullanılan kelimeler “Gözü pek, cüret, çaba efor çalışma, ceht” sözcükleri ile verilmiştir. Ancak ciğerli yapısındaki anlamı ile Türkiye Türkçesi için anlamsal olarak boşluk oluşturmaktadır.

30. ЖЫЛҚЫЛЫ (jılkı+lı)

“Çok sayıda atı olan, at zengini” (KTS, 2019: 203). “ЖЫЛҚЫ: At” (KTS, 2019: 203).

TS’de “Yılkı:1. At, eşek gibi tek tırnaklı hayvan sürüsü. 2. Başboş bırakılmış at veya eşek” (TS, 2005: 2183) şeklinde tanımlanmıştır. Yılkılı “çok sayıda atı olan, at zengini” yapısıyla yapısal boşluk oluşturmaktadır.

²⁰ TDK Güncel Türkçe Sözlük 22.04.2023

²¹ TDK Derleme Sözlüğü 25.04. 2023

31. ЗАЙЫРЛЫ (zayır+lı)

“Galiba, herhalde” (KTS, 2019: 209). “ЗАЙЫР: Zahir, belli, aşikâr, açık” (KTS, 2019: 209).

TS’de zahirli yapısına rastlanılmamaktadır. Kelimenin kökü olan “Zahir: 1. Açık, belli. 2. Dış yüz, görünüş. 3. Kuşkunuz, elbette, şüphesiz. 4. Görünüşe göre, anlaşıldığına göre. 5. Yardım edilen, destekleyen, arka çıkan” (TS, 2005: 2220) anlamlarına rastlanılmıştır. Ancak zahirli yapısı bulunmadığı için yapısal boşluk oluşturmaktadır.

32. ЗЕЙНЕТТИ (zeynet+ti)

“1. Güzel, gösterişli. 2. Rahat, sıkıntısız, refâh” (KTS, 2019: 213). “ЗЕЙНЕТ: 1. Güzellik, görkemlilik. 2. Sonuç, netice, ürün” (KTS, 2019: 212).

TS’de kelimenin ziynetli biçimine rastlanılmamıştır. Sözcüğün kök biçiminin Türkiye Türkçesindeki anlamı “süs, bezek”(TS, 2005: 2240) biçimindedir. TS’de ziynetli yapısı ile ilgili sözcüğe rastlanmamıştır. Bu nedenle yapısal olarak boşluk oluşturmaktadır.

33. ЗИЯЛЫ (ziya+lı)

“1. Aydın, münevver. 2. Bilgili kültürlü aydın” (KTS, 2021: 2346). “ЗИЯ: Güzel, sevimli” (KTS, 2021: 346)

TS’de sözcüğün anlamı “ışıklı, aydın, aydınlık, ziyadar” şeklindedir. Sözcüğün açıklamaları GTS’de sözcüğün anlamı olan “Aydın: münevver, ışıklı olan, aydınlık ziyalı²².” “Münevver: Aydın, aydınlatılmış²³.” biçiminde anlamlandırılmıştır. Sözcüğün ziyalı yapısına rastlanılmamaktadır. Bu nedenle yapısal olarak boşluk oluşturmaktadır.

34. КӘУСАРЛЫ (kävser+li)

“Şifalı, kutsal” (KTS, 2019: 235). “КӘУСАР: 1. Kevser. 2. Temiz, berrak” (KTS, 2019: 235).

TS’de sözcüğün kök biçimi olan Kevser sözcüğü mevcuttur. TS’de “Kevser: cennette bulunan kutsal su” (TS, 2005: 1149). Ancak Kevserli biçiminde bir adlandırmaya rastlanılmıştır. GTS’de sözcüğün açıklamaları olan “Şifalı: sağlığa yararlı

²² TDK Türkiye Türkçesi Sözlüğü 25. 04. 2023

²³ TDK Türkiye Türkçesi Sözlüğü 25. 04. 2023

olan²⁴.” “Kutsal: Güçlü bir dinî saygı uyandıran veya uyandırması gereken, kutsi mukaddes²⁵” şeklindedir. Kevserli yapısı ile bir adlandırma oluşmadığı için yapısal olarak boşluk oluşturmaktadır.

35. KEJICIMDI (kelisim+di)

“1.Anlaşmalı, muahedeli. 2. Uyumlu, ahenkli” (KTS, 2019: 241). “KEJICIM: 1. Sözleşme, anlaşma, antlaşma, pakt. 2. Rıza, tasvip” (KTS, 2019: 241).

TS’de sözcük gelişimli yapısı kullanılmamaktadır. Ancak sözcüğün kök biçiminin Türkiye Türkçesi ile açıklamasında farklılık göstermektedir. TS’de “Gelişim: 1. Gelişme işi. 2. Serpilip büyüme. 3. İlerleme, inkişaf, tekâmül. 4. Aksiyon” (TS, 2005: 743) şeklinde verilmektedir. GTS’de Sözcüğün açıklaması olarak verilen “Anlaşmalı: anlaşmaya dayanan²⁶.” “Muahedeli: Antlaşma²⁷” biçiminde verilmektedir. Gelişimli sözcüğünde hem anlamsal hem de yapısal olarak boşluk oluşturmaktadır.

36. KEJICTI (kelis+ ti)

“Kelisken: yakışıklı, hoş, güzel, çekici” (KTS, 2019: 241). “KEJIC: Geliş” (KTS, 2019: 241).

DS’de sözcük gelişli biçimiyle mevcuttur. Gelişli: 1. gürbüz büyümüş. 2. Gelişgin. 3. Gelinçe²⁸” şeklinde verilmektedir. GTS’de sözcüğün Kazak Türkçesindeki açıklaması olarak verilen “yakışıklı: güzel gösterişli erkek²⁹.” “Hoş: Beğenilen duyguları okşanan, zevk veren³⁰.” “Güzel: 1. Göze ve kulağa hoş gelen. 2. İyi, hoş, güzel kız veya kadın³¹” anlamlarında kullanılmaktadır. Gelişli sözcüğü anlamsal olarak boşluk oluşturmaktadır.

37. KECIPJI (kesir+li)

“1.Ziyankâr, zararlı, uğursuz. 2. Bencil, kibirli. 3. İnatçı, aksi, direngen” (KTS, 2019: 249). “KECIP: 1. Zarar, ziyan. 2. İnatçı” (KTS, 2019: 249).

TS’de “Kesirli: Kesir niteliği olan sayı.” “Kesir: bir birimin bölündüğü eşit parçalardan birini veya birkaçını anlatan sayı” şeklinde açıklanmıştır. GTS’de sözcüğün

²⁴ TDK Güncel Türkçe Sözlük 25. 04. 2023

²⁵ TDK Güncel Türkçe Sözlük 27. 04. 2023

²⁶ TDK Güncel Türkçe Sözlük 28. 04. 2023

²⁷ TDK Güncel Türkçe Sözlük 29. 04. 2023

²⁸ TDK Derleme Sözlük 30. 04. 2023

²⁹ TDK Güncel Türkçe Sözlük 30. 04. 2023

³⁰ TDK Güncel Türkçe Sözlük 30. 04. 2023

³¹ TDK Güncel Türkçe Sözlük 30. 04. 2023

Kazak Türkçesindeki açıklaması olan “Ziyankâr: Sürekli zarar veren veya zarar vermeyi huy edinmiş olan³². Zararlı: zarar veren, zararı dokunan, dokuncalı, muzır³³. Uğursuz: kendinde uğursuzluk bulunan, kadersiz³⁴” biçiminde verilmektedir. Türkiye Türkçesi ve Kazak Türkçesinde sözcük anlamsal olarak farklılık göstermektedir. Bu nedenle sözcük anlamsal olarak boşluk oluşturmaktadır.

38. КЕҮДЕЛІ (kevde+li)

“1. Gövdeli, iri yapılı. 2. Kurumlu, kendini beğenmiş” (KTS, 2019: 249). “КЕҮДЕ: Göğüs, gövde” (KTS, 2019: 249).

TS’de sözlüğünde sözcük gövdeli şeklindedir. TS’de “Gövdeli: İri yapılı. Gövde: 1. Bir şeyin asıl bölümü. 2. İnsan bedeninde baş, kol ve bacakların dışında kalan bölüm. 3. Hayvanlarda baş ayak ve kuyruktan, ağaçlarda kök ve dallardan geri kalan bölüm” biçimlerinde tanımlanmıştır. TS’de sözcüğün 2. Anlamı olan “kurumlu kendini beğenmiş” şeklinde gövdeli başlığı altında bir kullanımına rastlanmamıştır. GTS’de “Kurumlu: 1.Kurum tutmuş olan. 2.gururlanarak kasılan, mağrur³⁵, Dik başlı: Kendini beğenmiş: başkalarını küçümseyerek kendini üstün görmek³⁶” şeklindedir. Bu durumda sözcüğün 2. anlamı doğrultusunda gövdeli sözcüğünde anlamsal olarak boşluk meydana getirmektedir.

39. КӨНІЛДІ (köñil+di)

“Neşeli, keyifli, sevinçli” (KTS, 2019: 264). “КӨНІЛ: 1. Gönül.2. Fikir, ülkü, düşünce, hayal” (KTS, 2019: 265).

GTS’de sözcük gönüllü biçiminde karşımıza çıkmaktadır. “Gönüllü: Bir işi yapmayı hiçbir yükümlülüğü yokken isteyerek üstlenen. 2. Çok istekli. 3.Seven kimse veya sevgili³⁷” şeklinde verilmektedir. Sözcüğün kök biçimi olan “Gönül: 1. Sevgi, istek, düşünüş, anma, hatırlar. 3. Mecaz istek, arzu³⁸” biçimindedir. Gönüllü sözcüğü Türkiye Türkçesinde “neşeli, keyifli, sevinçli” anlamlarını taşımamaktadır. Bu nedenle anlamsal olarak boşluk oluşturmaktadır.

³² TDK Güncel Türkçe Sözlük 30. 04. 2023

³³ TDK Güncel Türkçe Sözlük 30. 04. 2023

³⁴ TDK Güncel Türkçe Sözlük 30. 04. 2023

³⁵ TDK Güncel Türkçe Sözlük 30. 04. 2023

³⁶ TDK Güncel Türkçe Sözlük 05. 05. 2023

³⁷ TDK Güncel Türkçe Sözlük 05. 05. 2023

³⁸ TDK Güncel Türkçe Sözlük 05.05. 2023

40. ҚАБЫРҒАЛЫ (qabırğa+lı)

“1. Duvarlı, duvarı olan. 2.güçlü, kuvvetli” (KTS, 2019: 288). “ҚАБЫРҒА: Duvar” (KTS, 2019: 288).

Türkiye Türkçesi sözlüğünde sözcük kaburgalı şeklinde karşımıza çıkmaktadır. GTS’de “Kaburgalı: Kaburgası olan³⁹” biçiminde verilmiştir. Sözcüğün TS’de kökü olan “Kaburga: Ege kemiklerinin oluşturduğu kafes. 2. Ege. 3. Gemilerde dış kaplamanın dayandığı iskelet” (TS, 2005: 1022) şeklindedir. Ancak sözcüğün kazak Türkçesindeki açıklamasında verilen “1.duvar, duvarı olan. 2. Güçlü, kuvvetli” anlamlarında Türkiye Türkçesinde kullanımına rastlanmamıştır. Bu nedenle anlamsal olarak boşluk oluşturmaktadır.

41. ҚАДАМДЫ (qadam+dı)

“Yaptığı işte başarılı olan, ilerleyen” (KTS, 2019: 290). “ҚАДАМ: 1. Adım, yeni hareket, yeni aşama, yeni adım” (KTS, 2019: 290).

Sözcüğün Türkiye Türkçesindeki kullanımı kademli biçimindedir. Sözcük GTS’de “Uğurlu” anlamını taşımaktadır. Sözcüğün kökü olan “Kadem: Ayak, uğur⁴⁰” anlamında kullanılmaktadır. Sözcüğün Kazak Türkçesindeki anlamlarına karşılık olarak “Yaptığı işte Başarılı olan: Muvaffakiyet” biçiminde kullanılmaktadır. Ancak Türkiye Türkçesinde kademli sözcüğünde yaptığı işte başarılı olma durumu ile ilgili bir anlama rastlanmamıştır. Bu nedenle sözcükte anlamsal olarak boşluk oluşturmaktadır.

42. ҚҰЛАҚТЫ (qulaq+tı)

“1. Kulağı olan, kulaklı. 2. Kulakları büyük, kepçe kulaklı. 3. Zeki çabuk anlayan” (KTS, 2019: 357). “ҚҰЛАҚ: 1.Kulak. 2. Şapkanın kulağı. 3. Kulp, kol. 4. Telli çalgılarda tel germeye yarayan burgu, kulak. 5. Casus, ajan” (KTS, 2019: 357).

Sözcüğün Türkiye Türkçesindeki kullanımı kulaklı biçimindedir. TS’de “Kulaklı: 1. Kulağı her hangi bir biçimde olan. 2. Kulağa benzer çıkıntısı olan. 3. İki tarafında tutulacak yeri olan yayvan tencere kazan” (TS, 2005: 1249) şeklinde anlamlarına rastlanmaktadır. Sözcüğün kazak Türkçesi ve Türkiye Türkçesindeki kullanımları benzemektedir. Ancak sözcüğün 3.Anlamı olan zeki çabuk anlayan sözcüğünün Türkçedeki karşılığı zeki sözcüğü ile verilmektedir. Kulaklı sözcüğü için zeki, çabuk anlama durumu anlamsal olarak boşluk oluşturmaktadır.

³⁹ TDK Güncel Türkçe Sözlük 05. 05. 2023

⁴⁰ TDK Güncel Türkçe Sözlük 07. 05. 2023

43. ЛАҒАЗЫМДЫ (lavazım+dı)

“Rütbeli, üst düzey, makam sahibi” (KTS, 2019: 381). “ЛАҒАЗЫМ: Rütbe, mertebe, unvan” (KTS, 2019: 381).

TS’de lazımlı yapısı mevcut değildir. Ancak sözcüğün kökü olan “Lazım: 1. Gerek, gerekli, lazım” biçiminde kullanılmaktadır. Sözcüğün açıklaması olarak verilen “Rütbeli: Rütbesi olan” şeklindedir. Sözcüğün lazımlı yapısı olmadığı için yapısal olarak ve Türkiye Türkçesi ile Kazak Türkçesindeki anlamlarındaki farklılıklardan dolayı yapısal ve anlamsal olarak boşluk yaratmaktadır.

44. ОЙЫНДЫ (oyın+dı)

“Elbisenin yaka, kol deliği” (KTS, 2021: 681). “ОЙЫН: 1.Eğlence, oyun. 2. Şaka” (KTS, 2021: 681).

Sözcüğün Türkiye Türkçesindeki karşılığı oyunlu biçimindedir. DS’de “Oyunlu: Sözüden dönen⁴¹” şeklindedir. GTS’de sözcüğün kökeni olan “Oyun: 1. Yetenek ve zekâ geliştirici, belli kuralları olan, iyi vakit geçirmeye yarayan eğlence. 2. Tiyatro veya sinemada sanatçının rolünü yorumlama biçimi. 3. Müzik eşliğinde yapılan hareketlerin bütünü. 4. Seslendirmek veya sahnede oynanmak için hazırlanmış eser, temsil, piyes. 5. Bedence ve kafaca hareketleri güçlendirmek için yapılan, her çevikliğe dayanan türlü yarışma. 6. Şaşkınlık uyandırıcı hüner. 7. Kumar⁴²” şeklinde tanımlanmaktadır. Sözcüğün açıklamasında verilen “Elbisenin yaka ve kol deliği” anlamlarını veren sözcüğe rastlanılmamıştır. Bu nedenle anlamsal olarak boşluk oluşturmaktadır.

45. ТАБАҢЛЫ (taban+lı)

“1. Tabanlı, tabanı olan. 2. Sözüne sadık, istikrarlı, sebatlı” (KTS, 2021: 850). “ТАБАҢ: 1. Ayak tabanı. 2. Nehir, akarsu yatağı” (KTS, 2021: 849).

Türkiye Türkçesinde sözcük tabanlı yapısı ile kullanılmaktadır. TS’de “Tabanlı: Tabanı olan” (TS, 2005: 1879) şeklindedir. Sözcüğün kökeni “Taban: Ayağın alt yüzü, ırmağın en derin orta bölümü, bir şeyin en alt bölümü” (TS, 2005: 1878) biçiminde verilmiştir. Ancak sözcüğün 2 anlamı “sözüne sadık, istikrarlı, sebatlı” ile bir kullanımı bulunmamaktadır. GTS’de sebatlı: bir işi sonuna kadar götüren sebatkâr. İstikrarlı

⁴¹ TDK Güncel Türkçe Sözlük 07. 05. 2023

⁴² TDK Güncel Türkçe Sözlü 07. 05. 2023

dengeli⁴³biçiminde verilmiştir. Ancak tabanlı sözcüğü kapsamında TS’de sözcüğün 2. Anlamı ile anlamsal olarak boşluk oluşmaktadır.

46. ТАҮАНДЫ (tavan+dı)

“Sebatlı, azimli” (KTS, 2021: 875). “ТАҮАН: Güç, kuvvet, mecal, derman” (KTS, 2021: 875).

Türkiye Türkçesinde sözcük tavanlı yapısı ile rastlanılmamıştır. Sözcüğün kökeni TS’de “Tavan: biir yapının, kapalı bir yerin üst bölümünü oluşturan düz ve yatay yüzey. 2.En yüksek seviye veya fiyat” (TS, 2005: 1921) anlamlarını taşımaktadır. TS’de sözcüğün açıklamasında verilen “Sebatlı: Bir işi sonuna kadar götüren sebatkâr” (TS, 2005: 1717). “Azimli:1. Azmi olan. 2. Kararında tutumunda direnen, kararlı” (TS, 2005: 167)” biçiminde verilmektedir. Tabanlı sözcüğü hem anlamsal olarak hem de yapısal olarak boşluk oluşturmaktadır.

3.1.2.2. +{sIz} İsimden İsim Yapma Ekiyle Oluşanlar

1. АЙСЫЗ (ay+sız)

“Aysız, karanlık” (KTS, 2019: 26). “АЙ: 1. Ay, kemer. 2. Ay, senenin on ikide biri(otuz günlük zaman dilimi)” (KTS, 2019: 22).

TS’de ayın olmama durumunu ifade eden aysız sözcüğü bulunmaktadır. Ancak sözcüğün diğer anlamı olan karanlık sözcüğü aysız yapısına rastlanmamıştır. TS’de “Aysız: Ay ışığı olmayan(gökyüzü, gece)” anlamlarında kullanılmıştır (TS, 2005: 164). Sözcüğün açıklamaları GTS’de “Karanlık: 1. Işık olmama durumu. 2. Işıksız. 3. Üzüntü, sıkıntı perişanlık⁴⁴” şeklinde anlamı verilmiştir. Aysız sözcüğünün Türkiye Türkçesinde karanlık sözcüğü ile bir açıklamasının bulunması anlamsal olarak boşluk oluşturmaktadır.

2. БЕДЕЛСІЗ (bedel+siz)

“Değersiz, itibarsız” (KTS, 2021: 146). “БЕДЕЛ: 1. İtibar, otorite, nüfuz. 2. Şan, şöhret, ün. 3. Hacim, miktar” (KTS, 2021: 146).

Türkiye Türkçesinde sözcüğün bedelsiz biçimi ile kullanımına rastlanmaktadır. GTS’de “Bedelsiz: 1. Bedeli olmayan, bedel ödenilmeyen. 2. Çok değerli ⁴⁵” biçimindedir. TS’de kelimenin kökü olan “Bedel: 1. Değer, fiyat kıymet. 2. Bir şeyin yerini tutabilen karşılık. 3. Başkasının adına ve onun parası ile hacca giden kimse. 4.

⁴³ TDK Güncel Türkçe Sözlük 07. 05. 2023

⁴⁴ TDK Güncel Türkçe Sözlük 10. 05. 2023

⁴⁵ TDK Güncel Türkçe Sözlük 12. 05. 2023

Eşit, denk. 5. Askerlik yapmamak veya yapılacak süreyi kısıtlamak için devlete ödenecek para” (TS, 2005: 231) şeklindedir. Anlamsal olarak bir boşluk oluşmaktadır.

3. БЕЛСІЗ (bel+siz)

“Güçsüz, kuvvetsiz” (KTS, 2021: 152). “БЕЛ: 1. Bedenin kemer bağlanacak yeri, bel. 2. Dağın sırtı. 3. Dayanak arka” (KTS, 2021: 150).

TS’de kelimenin kök biçimi olan bel sözcüğünün anlamı Türkiye Türkçesindeki anlamını korumuştur. Ancak belsiz sözcüğünün GTS’de kullanımına rastlanmamaktadır.. Kelimenin açıklaması olarak verilen “güçsüz, kuvvetsiz” TS’de “Güçsüz: Gücü olamayan, aciz” (TS, 2005: 803). “Kuvvetsiz: 1. Gücü kuvveti olmayan, güçsüz. 2. Etkisiz” (TS, 2005: 1273) şeklindedir. Sözcük Türkiye Türkçesinde belsiz yapısı ile bulunmadığı için yapısal boşluk oluşturmaktadır.

4. ДӘМСІЗ (dem+siz)

“1. Tatsız lezzetsiz, tuzsuz. 2. İlginç çekici olmayan” (KTS, 2021: 216). “ДӘМ: 1. Tat, zevk, lezzet. 2. Yemek, aş” (KTS, 2021: 216).

TS’de çayın demli olması ilgili olarak demli sözcüğü kullanılmaktadır. Çayın demli olmama durumunu karşılayan demsiz sözcüğü ve yukarıda bahsedilen durumları karşılayan bir sözcüğe rastlanılmamıştır. Bu nedenle sözcük Türkiye Türkçesi için yapısal olarak boşluk oluşturmaktadır.

5. ЕЛСІЗ (el+siz)

“1. Issız, تنها. 2. Kimsesiz yeri yurdu olmayan” (KTS, 2021: 243). “ЕЛ: 1.Halk, millet. 2. Memleket” (KTS, 2021: 242).

DS’de “1.Yabancı. 2. Herkesten ayrı iş gören⁴⁶” biçimindedir. TS’de Sözcüğün kökü olan el ise “1. Kolun bilekten parmak uçlarına kadar olan, tutmaya ve iş yapmaya yarayan bölümü. 2. Sahiplik, mülkiyet. 3. Kez, defa 4. Yönetim, baskı, etki. 5. Yabancı, yakınların dışında kalan kimse. 6. Ülke, yurt, il” (TS, 2005: 620) biçiminde anlamları verilmektedir. Elsiz Sözcüğü anlamsal karşılığı olan “ıssız, تنها” sözcüklerinin anlamları “Issız: Kimse bulunmayan veya az kimse bulunan, تنها yaban”. “Tenha: Kalabalık olmayan تنها” sözcükleri ile açıklanmıştır. Türkiye Türkçesindeki elsiz sözcüğünde Kazak Türkçesinde bulunan elsiz sözcüğün ikinci anlamı olan “kimsesiz

⁴⁶ TDK Derleme Sözlüğü 15. 05. 2023

yeri yurdu olmayan” açıklamasına rastlanılmamıştır. Bu durum da anlamsal olarak boşluk oluşturmaktadır.

6. ETCİB (et+siz)

“1. Etsiz yapılan yemek. 2. Zayıf sıska” (KTS, 2021: 257). “ET: 1. Et. 2. Et ve hamurdan yapılan elle yenilen bundan dolayı başka milletlerde “beşparmak” olarak adlandırılan Kazak milli yemeği. 3. Şişmanlamak, semirmek” (KTS, 2021: 256).

Sözcük Türkiye Türkçesi sözlüğünde etsiz biçiminde kullanımı mevcuttur. TS’de “Etsiz: Eti olmayan” (TS, 2005: 665) şeklindedir. Sözcüğün kökü olan “Et: 1. İnsanlara, hayvanlarda deri ile kemik arasındaki kas ve yağdan oluşan tabaka. 2. Kasaplık hayvanlardan sağlanan kaslardan oluşmuş besin maddesi. 3. Ten. 4. Meyvelerde çekirdekle deri arasındaki bölüm” (TS, 2005: 659) olarak açıklanmaktadır. Etsiz sözcüğünün açıklamada verilen ikinci anlamı “Zayıf ve sıska” sözcükleri Türkçe sözlüklerinde etsiz sözcüğü açıklamalarının içerisinde bulunmamaktadır. Bu nedenle sözcük anlamsal olarak boşluk yaratmaktadır.

7. ЖАЗЫҚСЫЗ (jazıq+sız)

“1. suçsuz, kabahatsiz. 2.günahsız. 3. Suçsuz günahsız” (KTS, 2021: 264). “ЖАЗЫҚ; Suç, kabahat, günah” (KTS, 2019: 158).

TS’de yazıksız: “Günahsız” (TS, 2005: 2155) biçiminde verilmektedir. Ancak sözcüğün kök biçimi olan yazık sözcüğü “1. Herkesin üzülebileceği şey, günahsız. 2. Kınama anlatan bir söz. 3.acıma üzüntü anlatan bir söz” (TS, 2005: 2155) şeklinde verilmiştir. Yazıksız sözcüğün Türkçedeki anlamlarının arasında “Kabahatsiz: Kabahati olmayan, kusursuz, suçsuz” (TS, 2005: 1351) olma durumu ile ilgili sözcüğe rastlanılmamıştır. Bu nedenle anlamsal olarak boşluk oluşmaktadır.

8. ЖАҢАПСЫЗ (javap+sız)

“Sorumsuz, mesuliyetsiz” (KTS, 2021: 292). “ЖАҢАП: 1.cevap, yanıt. 2. Çözüm, sonuç, cevap” (KTS, 2019:177).

TS’de içinde “cevabı verilmemiş, karşılıksız, yanıtız” (TS, 2005: 362) ifadeleri cevapsız sözcüğünün açıklaması olarak karşımıza çıkmaktadır. Sözcüğün kökeni olan cevap sözcüğü Türkiye Türkçesi ile aynı anlamları taşımaktadır. Ancak cevapsız sözcüğünde bu durum anlamsal olarak farklılık göstermektedir. Sözcüğün açıklaması olan “Sorumsuz: Sorumlu olamayan, sorumluluk taşımayan, sorumluluk duygusu bulunmayan, düşünmeden hareket eden(kimse) mesuliyetsiz” (TS, 2005: 1795) şeklinde

tanımlanır. Cevapsız sözcüğündeki anlamsal farklılık sebebi ile anlamsal olarak boşluk oluşturmuştur.

9. ЖІГЕРСІЗ (jiger+siz)

“Gayretsiz, güçsüz, cesaretsiz” (KTS, 2021: 337). “ЖІГЕР: Gayret, cesaret, güç” (KTS, 2019: 207).

DS’de sözcüğün ciğersiz yapısına rastlamaktayız. “korkak ⁴⁷ ” anlamı taşımaktadır. Kazak Türkçesindeki anlamı olan “gayretsiz, güçsüz, cesaretsiz” anlamlarını taşımamaktadır. Türkçede ciğersiz sözcüğünün Kazak Türkçesindeki anlamları ile kullanılan kelimeler “Cüret, çaba efor çalışma, ceht” sözcükleri ile verilmiştir. Ancak ciğersiz yapısındaki anlamı ile Türkiye Türkçesi için anlamsal olarak boşluk oluşturmaktadır.

10. КЕЛІСІМСІЗ (kelisim+siz)

“1. İzinsiz, ruhsatsız. 2. Çekici olmayan” (KTS, 2021: 382). “КЕЛІСІМ: 1. Sözleşme, anlaşma antlaşma, pakt. 2. Rıza, tasvip” (KTS, 2019: 241).

TS’de sözcük gelişimsiz yapısı kullanılmamaktadır. Ancak sözcüğün kök biçiminin Türkiye Türkçesi ile açıklamasında farklılık göstermektedir. TS’de “Gelişim: 1. Gelişme işi. 2. Serpilip büyüme. 3. İlerleme, inkişaf, tekâmül. 4. Aksiyon” (TS, 2005: 743) şeklinde verilmektedir. GTS’de Sözcüğün açıklaması olarak verilen “İzinsiz: Ceza olarak hafta sonu veya tatil günü çıkmasına izin verilmeyen, her cezanın adı, izin almadan ⁴⁸ .” Ruhsatsız sözcüğü TS’de “Ruhsatlı: 1. Yapılması kullanılması vb. için gerekli izni olmayan, ruhsatı olmayan. 2. İzin almadan” (TS, 2005: 1664) biçimindedir. Gelişimsiz sözcüğünde hem anlamsal hem de yapısal olarak boşluk oluşturmaktadır.

11. КЕШІРІМСІЗ (keşirim+siz)

“1. gaddar, katı yürekli. 2. Affedilemez bağışlanamaz” (KTS, 2021: 397). “КЕШІРІМ: Af özür bağışlama” (KTS, 2021: 396).

Türkçede sözcük geçirimli biçimiyle karşımıza çıkmaktadır. TS’de “Geçirimli: Geçirgenli olmayan” (TS, 2005: 737) biçimindedir. Sözcüğün kök biçimi olan “Geçirim: Geçirme işi” (TS, 2005: 737) biçiminde verilmektedir. Sözcüğün yukarıda verilen “Gaddar: Acıması olmayan, başkalarına haksızlık eden, merhametsiz, katı

⁴⁷ TDK Derleme Sözlüğü 16. 05. 2023

⁴⁸ TDK Güncel Türkçe Sözlüğü 16. 05. 2023

yürekli, insafsız” (TS, 2005: 721) açıklamaları ile Türkçedeki geçirimli sözcüğü arasında anlamsal olarak var olan farklılıktan doğan anlamsal boşluklar oluşmaktadır.

12. КӨНІЛСІЗ (könil+siz)

“1.Neşesiz, keyifsiz. 2. Gönülsüz isteksiz” (KTS,2021: 416). “КӨНІЛ: 1. Gönül. 2. Fikir, ülkü, düşünce, hayal” (KTS, 2019: 265).

TS’de sözcük gönülsüz biçiminde karşımıza çıkmaktadır. Gönülsüz: gönlü olmadan isteksiz yapılan. 2. Gönlü olmaksızın, istemeyerek” (TS, 2005: 779) şeklinde verilmektedir. Sözcüğün kök biçimi olan “Gönül: 1. Sevgi, istek, düşünüş, anma, hatırlar. 3. Mecaz istek, arzu” (TS, 2005: 777) biçimindedir. Sözcüğün açıklamasında bulunan “neşesiz, keyifsiz” biçimlerine gönülsüz sözcüğü anlamları içerisinde rastlanmamaktadır. Bu nedenle anlamsal olarak boşluk oluşturmaktadır.

13. АМАЛСЫЗ (amal+sız)

“Çaresiz, mecburi” (KTS, 2021: 63). “АМАЛ: 1.Çare, çözüm. 2.yöntem, metot. 3. Taktik” (KTS, 2021: 63).

DS’de sözcüğün emelsiz biçimine rastlanmaktadır. “Amelsiz: Aç gözlü, kanaatsiz, muhteris⁴⁹” şeklindedir. Sözcüğün kök biçimi TS’de “Amel: 1. Yapılan iş, edim, fiil. 2. Bir kimsenin dinin buyruklarını yerine getirmek için yaptıkları. 3. İshal” (TS, 2005: 88) şeklinde verilmektedir. Amel sözcüğü Türkiye Türkçesindeki karşıladığı anlam ile Kazak Türkçesindeki amalsiz sözcüğünün anlam yönünden farklılık oluşturduğunu ve bu farklılıklar anlamsal olarak boşluk oluşturmaktadır.

14. ЗАТСЫЗ (zat+sız)

“1. Malsız, mülksüz. 2.Asılsız soysuz” (KTS, 2021: 342). “ЗАТ: 1. Eşya, şey. 2. Madde, varlık. 3. (Kişi) köken, ırk, soy. 3. Soylu, asil” (KTS, 2021: 342).

TS’de zatsız yapısına rastlanılmamaktadır. Ancak sözcüğün kök biçimi olan zat sözcüğü ile karşılaşmıştır. TS’de “Zat: 1.Kimse, kişi. 2. Kendi, öz” (TS, 2005: 2225) anlamlarında kullanılmaktadır. Sözcüğün zatsız yapısı olmadığından kaynaklı olarak yapısal olarak boşluk oluşturmaktadır.

⁴⁹ TDK Derleme Sözlüğü 16. 05. 2023

15. КЕЛІІСІЗ (kelis+siz)

“1. Yersiz, uygunsuz. 2. çirkin yakışıksız” (KTS, 2021: 381) “КЕЛІІСІ: 1. Geliş.2. Anlaşmak, sözleşmek uyum sağlamak. 3. Şekli bozulmak, biçimsiz hal almak” (KTS, 2021: 381).

TS’de gelişsiz biçimine rastlanılmamıştır. Sözcüğün kök biçimi olan geliş sözcüğü mevcuttur. “Geliş: Gelme işi veya biçimi⁵⁰” şeklinde tanımlanmıştır. Sözcüğün açıklaması olarak verilen “Yersiz: 1. Barınacak yeri olmayan. 2. Yerinde olmayan, uygunsuz, anlamsız manasız, uymayan, yakışık olmayan. 2. Kötü davranışlarda bulunan, çirkin hareketleri olan” (TS, 2005: 2172) şeklinde açıklama yapılmıştır. Sözcüğün açıklaması ile Türkiye Türkçesindeki anlamı arasında anlamsal olarak boşluk oluşturmaktadır.

16. ТАБАҢСЫЗ (taban+sız)

“1. Tabanı çakılmamış olan, tabansız. 2. Sebatsız, dayanaksız, istikrarsız, azimsiz” (KTS, 2021: 850). “ТАБАҢ: 1. Ayak tabanı. 2. nehir, akarsu yatağı” (KTS, 2021: 849).

Türkiye Türkçesinde sözcüğün tabanlı biçimine rastlanmıştır. TS’de “tabansız:1. Tabanı olmayan. 2. Yüreksiz” (TS, 2005: 1879) biçiminde tanımlanmaktadır. Sözcüğün kökeni taban: “Ayağın alt yüzü, ırmağın en derin orta bölümü, bir şeyin en alt bölümü” (TS, 2005:1878) biçiminde verilmiştir. Sözcüğün tabansız sözcüğünün 2. Anlamı olan “Sebat, dayanaksız istikrarsız, azimsiz” biçimine rastlanılmamıştır. TS’de “Sebat: sebat etmeyen” (TS, 2005: 1717) biçiminde verilmiştir. Bu nedenle tabansız sözcüğün 2. Anlamı “Sebat, dayanaksız, istikrarsız, azimsiz” şeklinde bir anlamı Türkiye Türkçesi sözlüğünde rastlanılmamıştır.

17. ТАҢАҢСЫЗ (tavan+sız)

“Azimsiz, güçsüz, pısırık” (KTS, 2021: 875). “ТАҢАҢ: Güç, kuvvet, mecal, derman” (KTS, 2021: 875).

Türkiye Türkçesinde sözcük tavansız yapısı ile rastlanılmamıştır. Sözcüğün kökeni TS’de “Tavan: bir yapının, kapalı bir yerin üst bölümünü oluşturan düz ve yatay yüzey. 2. En yüksek seviye veya fiyat” (TS, 2005: 1921). “Çatı kiremidi” anlamlarını taşımaktadır. TS’de sözcüğün açıklamasında verilen “Azimsiz: azmi olmayan kararsız” (TS, 2005: 167). Güçsüz: “Gücü olmayan, aciz” (TS, 2005: 803) Pısırık: “Tutuk,

⁵⁰TDK Güncel Türkçe Sözlük 18. 05. 2023

sünepe, aşırı çekingen, yüreksiz ve beceriksiz, ezik, girgin karşıtı” (TS, 2005: 1605)” biçiminde verilmektedir. Tabansız sözcüğü hem anlamsal olarak hem de yapısal olarak boşluk oluşturmaktadır.

Tablo2: Tespit Edilen Yapısal Ve Anlamsal Olarak Sözlükleşmemiş Boşluklar.

+Lı	+Dı	+Tı	+sİz
АЗУЛЫ (azuvlı)	АҚЫНЖАНДЫ(aqınjandı)	АПАТТЫ(apattı)	АЙСЫЗ (aysız)
АПАЛЫ-СІҢІЛІ (apalı siñlili)	БЕДЕЛДІ(bedeldi)	ӘУЛЕТТІ(ävletti)	АМАЛ-СЫЗ (amalsız)
ДӘСТҮРЛІ(destür+li)	БЕЛДІ(beldi)	БЕТТІ(betti)	БЕДЕЛСІЗ (bedelsiz)
ДУАЛЫ(duvalı)	БІЛІМДІ(bilimdi)	ЕКІЕСТІ(ekiesti)	БЕЛСІЗ (belsiz)
ДҮНИЕЛІ (düniyeli)	ДӘМДІ (demdi)	ЖАЗЫҚТЫ (jazıqtı)	ДӘМСІЗ (demsiz)
ДИДАРЛЫ(didarlı)	ДҮНИЕЖАНДЫ (düniyejandı)	ЖАСТЫ (jastı)	ЕТСІЗ (etsiz)
ЕҢСЕЛІ (eñseli)	ЕЛДІ(eldi)	ЖАУАПТЫ (javaptı)	ЖАЗЫҚ-СЫЗ (jazıqsız)
ЖЕТИМЛІ (jetimli)	ЖҰЛДЫЗДЫ (juldızdı)	ЖЕМИСТІ (jemisti)	ЖАУАП-СЫЗ (javapsız)
ЖИМАЛЫ (jiymalı)	ЖҮЗДІ (jüzdi)	ЖИРЕНИШТІ (jiyreniști)	ЖІГЕРСІЗ (jigersiz)
ЖИНАУЛЫ (jiynavlı)	ҚАДАМДЫ (qadamdı)	ЗЕИНЕТТІ (zeynetti)	КЕЛІСІМ-СІЗ (kelisimsiz)
ЖІГЕРЛІ (jigerli)	ОЙЫНДЫ (oyındı)	КЕЛІСТІ (kelisti)	КЕШІРІМ-СІЗ (keşirimsiz)
ЖЫЛҚЫЛЫ (jılqılı)	КЕЛІСІМДІ (kelisimdi)	ҚҰЛАҚТЫ(qulaqtı)	КӨҢІЛСІЗ (köñilsiz)
ЗАЙЫРЛЫ (zayırılı)	КӨҢІЛДІ (köñildi)		ЗАТСЫЗ (zatsız)
ЗИЯЛЫ (ziyalı)	ҚАДАМДЫ (qadamdı)		КЕЛІССІЗ (kelissiz)
КӘУСАРЛЫ (kävсарlı)	ЛАУАЗЫМДЫ (lavazımdı)		ТАБАҢ-СЫЗ (tabansız)
КЕСІРЛІ (kesirli)	ТАБАҢДЫ (tabandı)		ТАУАНСЫЗ(tavansız)
КЕУДЕЛІ(kevdeli)			ЕЛСІЗ (elsiz)
ҚАБЫРҒАЛЫ(kabırғalı)			
ТАУАНЛЫ(tavanlı)			

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Dilsel boşluk, bir dilde bulunması gereken durum veya kavramın kaynak dil biriminde bulunmaması durumuna denmektedir. Dilsel boşluklar karşımıza dil içinde ve iki dil arasında yapılan karşılaştırmalar esnasında ortaya çıkan boşlukların her biri dilsel boşluk olarak adlandırılmaktadır.

Dilsel boşluklar iki ana başlık olarak ele alınmaktadır.

1. Diller arası boşluklar

2. Dil içi boşluklar

Dil içi boşlukların alt başlıkları şu şekildedir;

- i. Sözlüksel boşluk
- ii. Dilbilgisel boşluklar
- iii. Anlık boşluklar

Diller arası boşlukların alt başlıkları şu şekildedir;

- i. Harf düzeyindeki boşluklar
- ii. Dilbilgisel boşluklar
- iii. Kültürel boşluklar
- iv. Sözlüksel boşluklar başlıkları altında incelenmektedir.

Dilsel boşlukların tespiti için birçok araştırmacının tespit yöntemleri vardır. Bir dilin içerisindeki boşlukların hepsini tamamen tespit etmek mümkün değildir. Tespit edilmesi için araştırılan dilin sözcük varlığı eksiksiz bir şekilde bilinmesi gerekmektedir.

Dilin kendi içerisinde ya da başka bir dille karşılaştırılması durumunda ortaya çıkan boşlukların tamamı için dilsel boşluk olarak kabul edilmemektedir. Her dilin kendi sesbirimleri, biçimbirimleri, söz dizimleri gibi farklılıkları vardır. Bu farklılıklardan sonra bir dilde bulunan eksik unsur için sözlüksel boşluk ifadesinin kullanılması doğru kabul edilmez. Sözlüksel boşlukların değerlendirilmesi sürecinde belli başlı kurallar ve ölçütler mevcuttur.

Diller arası boşlukların telafi yöntemleri şu şekilde verilmiştir;

- i. Açıklayıcı karşılıkla telafi
- ii. Alıntı sözcüklerle telafi

Dil içi boşlukların telafi yöntemleri ise;

- i. Kodlama yöntemi ile telafi
- ii. Çok anlamlılık yöntemi ile telafi
- iii. Geri oluşum yöntemi ile telafi
- iv. Anlık oluşum yöntemi ile telafi biçiminde değerlendirilmektedir.

Dilsel boşlukların her birinin tespiti edilmesi oldukça zor ve uğraş verici olacaktır. Bu nedenle çalışmaya bir sınırlama getirilerek +{II} ve +{sIz} isimden isim yapma ekleri ile oluşan sözcükler ele alınmıştır. Türkiye Türkçesi ve Kazak Türkçesindeki +{II} ve +{sIz} eklerinin üzerine yapılan çalışmalardan hareketle eklerin işlevleri ele alınmıştır.

Kazak Türkçesinde +{II} ve +{sIz} isimden isim yapma ekleri ile türetilmiş sözcüklerdeki dil boşlukları adlı yüksek lisan tez çalışmasında şu aşamalar takip edilmiştir. Öncelikle Kazak Türkçesi – Türkiye Türkçesi Sözlüğü (2019), Kazak Türkçesi- Türkiye Türkçesi Sözlüğü (2021), Türkiye Türkçesi- Kazak Türkçesi Sözlüğü (2019) sözlükleri taranarak +{II} ve +{sIz} isimden isim yapma ekleri ile kurulan sözcükler tespit edilmiştir. Boşluk oluşturabilecek sözcükler belirlenip listelenmiştir.

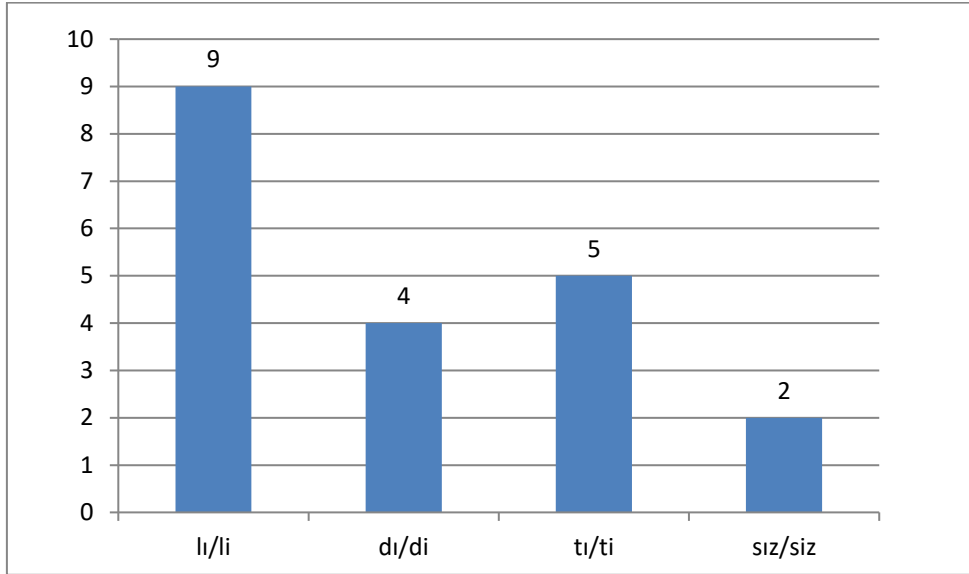
İncelenen sözlüklerde +{II} ve +{sIz} isimden isim yapma ekleri ile kurulan sözcüklerin sayısı +{II} isimden isim yapma eki ile 1376, +{sIz} isimden isim yapma eki ile 558 sözcük boşluğa uygun olmayan sözcükler tespit edilmiş. 200 tane de boşluk oluşturabilecek ya da oluşturan sözcük tespit edilmiştir. Toplam olarak 2134 sözcük tespit edilmiştir. Sözcükler kültürel boşluklar ve anlamsal farklılıklardan doğan boşluklar ve yapısal farklılıklardan dolayı sözlükselleşmemiş boşluklar olarak iki başlık altında incelenmiştir. Kültürel boşluk olarak değerlendirilen sözcüklerden 18 +{II} eki, 2 +{sIz} eki ile kültürel boşluğa, 45 +{II} eki, 16 +{sIz} eki ile anlamsal farklılıklardan doğan boşluklar ve yapısal farklılıklardan dolayı sözlükselleşmemiş boşluklara rastlanmıştır. Toplamda 81 sözcük boşluğa uygun olarak görülmüştür. İncelemeler sonucunda 118 sözcük ise boşluğa uygun görülmemiştir.

Yapılan incelemeler neticesinde elde edilen boşluklar;

- a. Kültürel Boşluklar
- b. Anlamsal Farklılıklardan Doğan Boşluk ve Yapısal Olarak Sözlükselleşmemiş Boşluklar iki ana başlık çerçevesinde incelenmiştir.

Kültürel Boşluklar

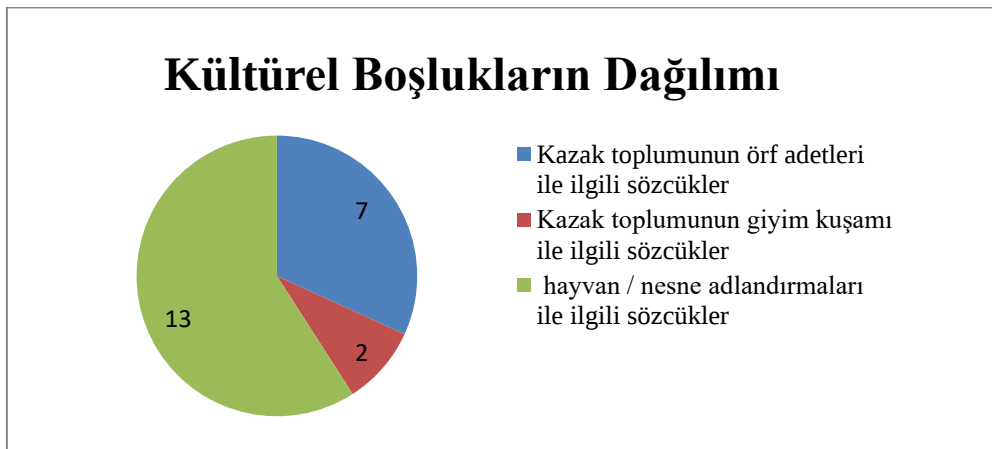
Şekil 4. Sütün Grafiğinde Ekin Kullanım Şekline göre Kültürel Boşlukların Dağılımı

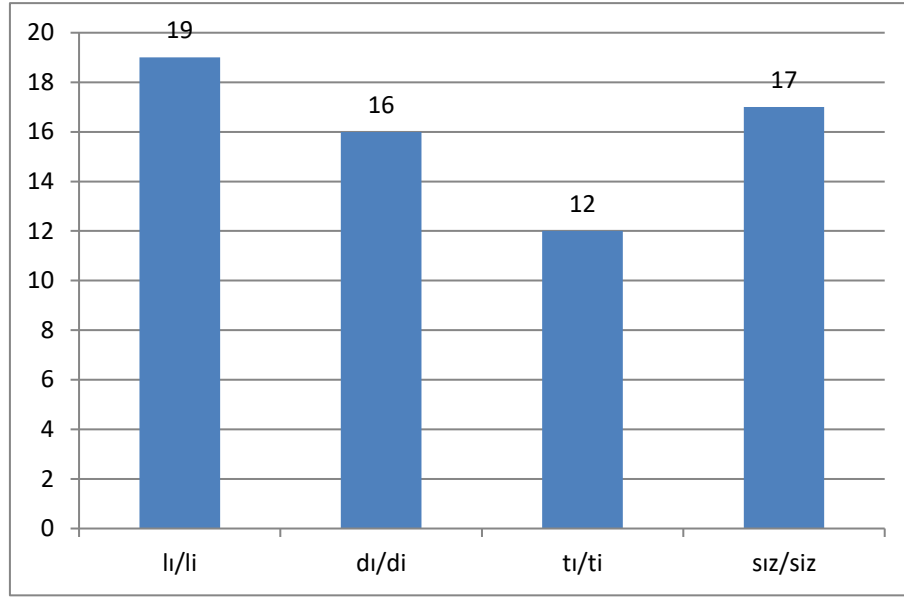
Toplamda 20 örneğe rastladığımız +{lI} eki ile 9 sözcük türetilmiş, +{dI} eki ile 4 sözcük türetilmiştir, +{tI} eki ile 4 sözcük türetilmiş, +{sIz} eki ile 4 sözcük türetilmiştir. Ekin +{lI} biçimi ile ekin diğer biçimlerine göre daha fazla sözcük türetilmiştir.

Kazak toplumunun giyimi ile ilgili 2, Kazak örf adetleri ile ilgili 7, Kazak toplumun hayvan ve nesneleri ile ilgili 13 kültürel boşluk oluşturan sözcüğe rastlanılmıştır.

Şekil 5. Kültürel Boşlukların Pasta Grafiğinde Dağılımı

Şekil 6. Anlamsal Farklılıklardan Doğan Boşluk Ve Yapısal Olarak Sözlükselleşmemiş Boşluklar

Anlamsal farklılıklardan doğan boşluk ve yapısal olarak sözlükselleşmemiş boşluklar başlığı altında $\{II\}$ eki ile türetilmiş 19 sözcük, $\{dI\}$ eki ile 16 tane sözcük, $\{tI\}$ eki ile 12 sözcük $\{sIz\}$ eki ile 17 sözcük türetilmiştir.

Tezde kazak Türkçesinde $\{II\}/\{sIz\}$ ekleri ile türetilmiş toplamda 2134 sözcüğe rastlanmıştır. 1376 $\{II\}$ eki ile, 558 $\{sIz\}$ eki ile boşluk olarak değerlendirmeyen sözcük belirlenmiştir. Sözlüksel olarak boşluk oluşturan toplamda 86 adet boşluk oluşturabilecek sözcüğe rastlanmıştır. Bulunan boşlukların 22 tanesi kültürel boşluk, 64 tanesi anlamsal farklılıklardan doğan boşluk ve yapısal olarak sözlükselleşmemiş boşluklar olarak değerlendirilmiştir.

KAYNAKÇA

- Buran A. & Alkaya E. (2010). *Çağdaş Türk Lehçeleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Aksan, D. (1995). *Her yönüyle dil (ana çizgileri ile dilbilim)*. Ankara: TDK (Türk Dil Kurumu Yayınları).
- Akşehirli, S. (2012). Türkçede AD+AD+ (S)ı Biçimindeki Ad Bileşiklerinin Sözlükleşmesi. 26. *Ulusal Dilbilim Kurultayı Bildirileri*. 24-25 Mayıs 2012 Isparta: Türkiye, 21-31.
- Akşehirli, S. (2013). Türkçede AD+lı AD+sız Karşıtlık Örüntüsü ve Olası Sözlüksel Boşluklar. *Dilbilimi Araştırmaları Dergisi* 2013(2), 49-63.
- Altınörs, A. (2012). Dilde Davranışçı Yaklaşımlara Comsky' in itirazı üzerine. *Karadeniz Uluslararası bilimsel dergisi* 2012(2), 68-69.
- Arslan, M. & Özdemir, C.& Gökçen, D. (2019). Yapım Ekleri ile İlgili Kazak Öğrencilerinin Yaşadıkları Sorunların Tespiti. *Alotoo Akademik Çalışmaları* , 80-81.
- Banguoğlu, T. (2015). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Boz, E. (2016). Türkiye Türkçesinde Olası Sözlüksel Boşluklar İçin Bir Telafi Yöntemi: Geri Oluşum. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi* 5(4), 1694-1702.
- Bozkurt, F. (2017). *Sözlükselleşme: Genel Sözlükler İçin Sözlük Birimi Seçimi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Caferoğlu, A. (1984). *Türk Dili Tarihi I- II*. İstanbul: Enderun Yayınları.
- Dağabakan, F. (2006). İki Ayrı Kültür, İki Farklı Dil. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* (31), 209-215.
- Doğru, F. & Ed. Boz E. (2020). Türkiye Türkçesi II Biçimbilgisi. *Türkiye Türkçesi II Biçimbilgisi*. Ankara: Gazi Kitapevi, 49-73.
- Ercilesun, A. B. (2018). *Başlangıçtan 20. Yüzyıla Türk Dili Tarihi*. Akçağ Yayınları.
- Ergin, M. (2013). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım Yayım.
- F., B. (2017). *Sözlükselleşme: Genel Sözlükler İçin Sözlük Birimi Seçimi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Hatipoğlu, V. (1981). *Türkçenin Ekleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayıncılık.
- İlbaş, S. (2021). *Türkiye Türkçesinde Dilsel Boşluk*. Ankara: Gazi Kitapevi.
- İlbaş, S. (2019). *Türkiye Türkçesinde Dilsel Boşluk*. Eskişehir: Osman Gazi Üniversitesi (Yayınlanmış doktora tez).
- İnci, S. (2022). Ekşi Sözlükte Anlık Oluşum. *Littera Turca, Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature* 8(5), 936-950.
- Kaplankıran, D. (2017). Kazak Türkçesinde Kullanılan Akrabalık ve Yakınlık Terimleri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 6(2), 847-864.
- Karaağaç, G. (2015). *Türkçenin Alıntılar Sözlüğü*. Ankara: Akçağ.
- Karaağaç, G. (2019). *Türkçenin Dil Bilgisi*. Ankara: Akçağ.
- Koç K.& Başkapan V. & Bayniyazova A. (2019). *Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Koç K. & Bayniyazov A. & Başkapan V. (2021). *Kazak Türkçesi- Türkiye Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: TDK.
- Koç K. & Bayniyazov A. & Başkapan V. (2012). *Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Koç K. & Doğan O. (2022). *Kazak Türkçesi Grameri (3. Baskı)*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Kolman, M. (2011). *Lexical Gaps in Czech as Compared with English: Their Identification and Characterization*. Praha: Karlova Univerzita (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Korkmaz, Z. (2017). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Kozan, O. (2012). *Rus ve Türk Gazetelerindeki Haber Başlıkları*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi).
- Kulamshaeva, B. (2016). İki Dilli Sözlüklerde Kültürel Öğeler Ve Terimleşme Üzerine. *III. Uluslararası Sözlükbilim Sempozyumu Bildiri Kitabı*. Eskişehir: Türkiye, 79-92
- Lehrer, A. (1970). Notes On Lexical Gaps. *Journal Of Linguistics* 6(2), 257-261.
- Lehrer, A. (1974). *Semantic Fields And Lexical Structures*. Amsterdam: North- Holland Publishing Co.
- Lyons, J. (1977). *Semantics1*. Cambridge University Press.
- Mutlu, H. K. (2021). Kazak Türkçesi. *Çağdaş Türk Lehçeleri 1*. (s. 395-448). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Öner, M. (1998). *Bugünkü Kıpçak Türkçesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Proost, K. (2007). *Conceptual Structure in Lexical Items: The Lexicalisation of Communication in Concepts in English, German and Dutch*. Amsterdam/philadelphia: John Benjamins publishing company.
- Sarı, İ. (2013). Dil Etkileşimi Bağlamında Ses- Anlam Eşleşmesi ve Türkçedeki Örnekleri. *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi* (1) , 1-27.
- Sebzecioğlu, T. (2013). Anlık Oluşum ve Türkçe Anlık Sözcüklerin Oluşum Süreçleri Üzerine Bir Betimleme. *Dil ve Edebiyat Dergisi* 10(3) , 17-47.
- Şimşek, M. (2022). *Sözlüksel Boşluk Bağlamında Kazak Türkçesinde +(lık) eki ile türetilen sözcükler: Türkiye Türkçesi ile Karşılaştırmalı Bir İnceleme*. Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Tamir, F. (2012). Türk Lehçeleri Grameri. A. B. Ercilasun içinde, *Türk Lehçeleri Grameri* (s. 429-480). Ankara: Akçağ Yayınları.
- TDK, T. D. (2005). Türkçe Sözlük (10. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TDK. (2023). Derleme Sözlüğü. TDK.: <https://sozluk.gov.tr> adresinden alınmıştır
- TDK. (2023). Eren Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü. Türk Dil Kurumları: <https://sozluk.gov.tr> adresinden alınmıştır
- TDK. (2023). Güncel Türkçe Sözlük. <https://sozluk.gov.tr> adresinden alınmıştır
- TDK. (2023). Tarama Sözlüğü. <https://sozluk.gov.tr> adresinden alınmıştır
- Vardar, B. (2002). Açıklamalı Dilbilimleri Terimleri Sözlüğü. İstanbul: Multilingual.

Yıldız, T. (2014). Saussure'den Bakhtın'e Dil-Kültür İlişkisi: "Tümü Kapsayıcı Olgu".
İdil Dergisi 3(11), 115-136.